

Digitaliseret af / Digitised by

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
THE ROYAL LIBRARY

København / Copenhagen

Titel: På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik

Ophav:

Ressourcetype:

Ressourcetype:

Oprindelsesdato: 1978

Emne: Partiprogram, partiprogrammer, program

Opstilling: DA-småtryk. Politik 8

Relateret:

Relateret:

Copyright: Billedet er muligvis beskyttet af loven om ophavsret

På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	5
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	6
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	7
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	8
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	9
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	10
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	11
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	12
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	13
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	14
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	15
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	16
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	17
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	18
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	19
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	20
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	21
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	22
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	23
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	24
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	25
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	26
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	27
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	28
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	29
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	30
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	31
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	32
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	33
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	34
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	35
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	36
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	37
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	38
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	39
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	40

På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	88
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	89
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	90
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	91
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	92
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	93
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	94
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	95
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	96
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	97
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	98
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	99
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	100
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	101
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	102
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	103
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	104
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	105
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	106
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	107
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	108
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	109
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	110
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	111
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	112
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	113
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik	114

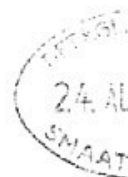
På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik

På frihedens grund

**Ideer,
holdninger og
baggrund for
en liberal politik**

Venstres programudvalg

På frihedens grund

**Ideer,
holdninger og
baggrund for
en liberal politik**

Venstres programudvalg

Indhold

Signalement af den danske situation. 7

Baggrunden.

De historiske rødder. 11

Fremtidens betingelser. 17

Principperne. 25

Menneskesynet. Frihed under ansvar. **25**

Folkestyret. Det liberale demokratis principper. **27**

Åndslivet. Frisindet. **32**

Markedsøkonomien.

Det liberale økonomiske system. **34**

De liberale opgaver og løsninger.

Politikken. 37

Familien. **37**

Det lokale fællesskab. **49**

Det folkelige fællesskab. **57**

Det internationale fællesskab. **64**

Forord

VENSTRE har ved udarbejdelsen af sit jubilæumsprogram valgt en ny form og delt programmet i 2 dele.

Programmet består ikke af patentopskrifter og færdigfremstillede løsninger på alle fremtidens problemer – den slags harmonerer ikke med den liberale holdning. Derimod illustrerer det den tradition, inspiration og udfordring som det frie, åbne samfund giver 6. generations VENSTRE-folk.

Første del af programmet illustrerer den liberale holdning i en bredere, mere generel og argumenterende form. Af denne fremgår hvorfor VENSTRE er som det er, hvorledes det er blevet det, og hvordan det vil udvikle sig.

Anden del af programmet opregner, mere detaljeret, 333 konkrete punkter til ændring af samfundet i en mere liberal retning. Den der ønsker klar besked om hvad VENSTRE vil, vil kunne finde svaret her. Alle områder er naturligvis ikke lige udtømmende behandlet, og den der savner konkrete svar på sine spørgsmål blandt de 333 forslag, behøver ikke at være rådvild – men

henvises til første del. Heri finder man de grundholdninger og de principper, hvorpå VENSTRE har bygget sin 100 årige historie, og ud fra hvilke VENSTRE fortsat vil bygge videre. Nøgleordene er åbenhed, frisind, frihed under ansvar og markedsøkonomi.

Indholdsfortegnelsen i programmets første del siger selv hvad programmet indeholder. Dette er udarbejdet i fællesskab af Henning Christoffersen, Knud Enggaard, Ivar Hansen, Bertel Haarder, Jørgen Kleener, Elsebeth Kock-Petersen og Kurt Sørensen. Afsnittene har forskellige forfattere, hvorfor stilen og rytmen varierer, men for helheden står alle som ansvarlige. Opbygningen tager på liberal vis udgangspunkt i det enkelte menneske. Som ringe i vandet beskrives herefter det enkelte menneskes samspil med større og større fællesskaber – i familien, på det lokale, det folkelige og det internationale område.

Første del af programmet er tænkt som inspirationskilde til det fortsatte politiske arbejde indenfor og uden for VENSTRES rækker. Det danner desuden den baggrund, hvorpå programmets anden del skal forstås, og illustrerer sammenhængen i de 333 konkrete forslag i programmets anden del. Disse 333 forslag skal i det kommende år behandles i VENSTRES kreds og den endelige udformning vil finde sted på VENSTRES Landsorganisations jubilæumslandsmøde september 1979.

August 1978
Jørgen Kleener

Signalement af den danske situation

Efter mange år, hvor danskerne har fået voksende materielle udfoldelsesmuligheder, er de begyndt at spørge, om denne udvikling blot vil vise sig at være en kort historisk parentes, og om prisen herfor har været højere, end den burde og kunne have været.

Til usikkerheden over for fremtidens indhold føjer sig en vågnende erkendelse af, at den teknologiske og økonomiske udvikling ikke er risikofri for de folkelige og demokratiske værdier. Derfor er vi begyndt at overveje, om vi i det lange løb kan bevare indflydelsen på vor egen tilværelse, og om det samfund, der er skabt, kan løse de problemer, som det selv er med til at fremkalde.

Var det en nødvendig forudsætning for vor velfærd, at vi lod staten indtage en stadig mere dominerende rolle i vor tilværelse? Var det rimeligt at lade stærke organisationer, store virksom-

heder, anonyme fonde og offentlige bureaukratiske systemer få så stor indflydelse på vor hverdag?

Har vi i vor jagt på fortsat økonomisk fremgang forgrebet os på andre værdier, uden hvilke selv det mest velstående samfund ikke vil have plads til frie og lykkelige mennesker?

Samtidig med, at vi ønsker og accepterer, at det offentlige sætter visse rammer for vore udførelser, protesterer vi, hvis vi tyranniseres. Vi har kastet de gamle autoriteter bort og ønsker selv at deltage i beslutningsprocessen.

Følelsen af personlig ansvarlighed og deltagelse i samfundets udvikling er en forudsætning for, at den liberale idé får betydning i fremtidens Danmark.

Disse spørgsmål stilles ikke af dem, der nærer blind tillid til, at det enkelte menneske alene er et produkt af sine omgivelser og af sine økonomi-

ske og sociale forhold. Heller ikke af dem, der i fortrøstning til overordnede systemer og koncentreret styring af samfundets udvikling tillægger

staten en moralsk ret til at overtage ansvaret for den enkeltes tilværelse.

Men de stilles af alle liberalt tænkende mennesker, fordi de har den fælles grundlæggende opfattelse af mennesket, at det kun kan udvikle sine bedste egenskaber, når det gives et ansvar for sig selv, sin familie og de fællesskaber, som det er knyttet til. Fordi de liberale har en instinktiv forståelse af, at samfundet bør være sådan indrettet, at man gennem en nøje afbalancering af forholdet mellem staten og mennesket og af forholdet mellem samfundets mange organisationer, institutioner og enkeltindivider, kan sikre, at magtmisbrug og formynderi vil mislykkes. Og fordi de tillægger den personlige frihed en selvstændig værdi, der ikke kan omsættes til eller erstattes af penge.

Baggrunden

De historiske rødder

Historisk indledning

Venstres århundredlange historie er beretningen om den jævne danskers vej til frihed, indflydelse og stærkt forbedrede udfoldelsesmuligheder.

Inspirationen var de europæiske frihedsideer, de folkelige bevægelser og den nationale eksistenskamp efter 1864, der krævede åndelig mobilisering af den danske almue, som derved blev et folk.

Mærkesagerne var parlamentarismen, det nationale, løsning af alle bånd for »en sund åndelig og materiel udvikling«, sparsommelighed i stats-husholdningen, indtægts- og formueskat, punktafgifter, afskaffelse af fæstevæsen og alle særrettigheder, almindelig værnepligt, kommunalt selvstyre m. v., hvortil kom de vigtige kulturelle spørgsmål om åndsfrihed i kirke og skole, friere adgang til universitetet, bedre undervisning af de uformuende m. v.

Dengang som nu var Venstre et samlingssted for vidt forskellige lag og strømninger i det danske folk. Med deres optagethed af åndelige spørgsmål og deres syn på menneskets ret og statsmagts grænser var de et levende mod-

stykke til den påstand, at politisk arbejde kun er klassekamp ført med andre midler. Bjørnson kunne med rette skrive sit omkvæd i sangen til Venstre, »friheds-folket i Norden«:

For folkestyre stå frem, stå frem,
for kirke, for skole, for frihed! (1874)

Modstanderne var de toneangivende intellektuelle, de lærde, de fine og de formuende. Deres bannerfører, Carl Ploug, søgte at latterliggøre Venstre-folkenes »styltesprog« og »træskotale«, der sammen med de kulturradikales »katteserenade« og socialisternes »brøl« havde »ét og samme formål: at bortkaste og at ødelægge den

intelligens, som samfundet har erhvervet sig, og som hidtil har ledet det«.

På Rigsdagen havde Højre flertal i Landstinget, der valgtes af de formuende. Mens Venstre havde flertal i Folketinget, hvortil der med væsentlige undtagelser var almindelig valgret for mænd. Ved systemskiftet i 1901 blev 30 års bitter kamp afgjort til fordel for Venstres krav om parlamentarisme, hvorefter en regering ikke må have et flertal i Folketinget imod sig.

Siden har flerpartisystemet og forholdstalsvalgmetoden givet nogle af Venstre-strømningerne selvstændig parti-skikkelse. Men det oprindelige folkeligt-liberale fundament, hvorpå moderpartiet står den dag i dag, er usvækket stærkt og respekteret langt ind i andre partier.

Kongens og det regerende Højres modstand mod parlamentarismen forsinkede Venstres vej til magten og afkortede dets periode som enerådende parti. Men dets holdninger blev ryggraden i dansk demokrati og dets medvirken har været en selvfølge i næsten alle reformer af betydning.

Ingen grundlov er vedtaget uden Venstres aktive medvirken, og ingen folkeafstemning er gået Venstre imod.

Venstres mangeårige leder, I. C. Christensen, gennemførte som »kultusminister« den kirkelovgivning med menighedsråd, som står næsten uændret den dag i dag. Med »mellemskolen« skabte han en vej også for jævne folks børn til de længere uddannelser – og dermed til embedsstanden, som overklassen dominerede. Under Niels Neergaards Venstre-ministerium gennem-

førtes i begyndelsen af 20'erne en række sociale forbedringer, aldersrente, hjælp til langtidsledige m. v.

Efter genforeningen fik Venstre tilslutning af fire nye sønderjydske folketingsmedlemmer. Med Mads Grams ord: »Fordi vi her har fundet mest af det, som smager af folk, mindst af det, der minder om parti«.

Med grundlovsændringen i 1915 fik kvinderne valgret, og Venstres gamle mærkesag, parlamentarismen, blev endelig grundlovsfæstet.

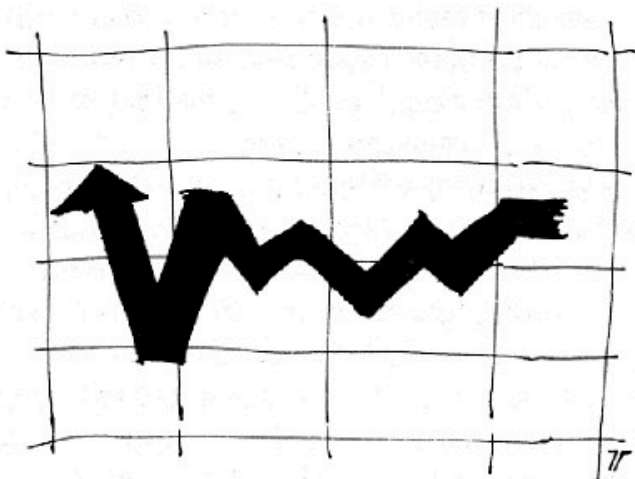
Et grundlovsforslag – vedtaget af rigsdagens to kamre – faldt i 1939 ved folkeafstemningen på Venstres modstand. Venstre ønskede bl. a. et rent etkammersystem og stærkere garantier for ejendomsret og mindretalsrettigheder. Netop etkammersystemet blev sammen med den kvindelige tronfølge en mærkesag for Erik Eriksen, der som Venstres leder og som statsminister (1950–53) førte grundlovssagen til sejr.

Hans regering af Venstre og Konservative afviklede krigstidens mange offentlige restriktioner med støtte af de radikale. I 1957 kunne Venstre igen få radikal støtte, men kun til en ren Venstre-regering, hvilket Erik Eriksen afslog.

Bindingen til de konservative førte til, at han i 1965 blev afløst af Poul Hartling, der med »Svaningetalen« banede vej for VKR-regeringen 1968–71. Først i 1973 fik Venstre igen en statsminister, da Hartling dannede den »smalle« Venstre-regering, der med kun 22 mandater krydsede sig vej i 14 måneder under oliekrisens økonomiske vanskeligheder. »Indkomspolitik«

var Venstres indlysende svar på problemerne med løn-pris-spiral og svigtende konkurrenceevne, men dengang som i følgende år lykkedes det ikke at overvinde fagbevægelsens angst for, at nogen skulle få mere ud af det end andre.

Venstre har været med i samtlige store reformer det sidste ti-år: kommunalreform, socialreform, skolelov, pensionsreform o. s. v. Venstre har ikke haft styrke til at forme tingene efter egne ideer, men har næsten altid søgt indflydelse ved at medvirke i flertalsdannelsen. Det betyder medansvar, også for ubehageligheder og ting, der senere må ændres. Men det betyder samtidig, at Venstre er placeret der, hvor fremtiden formes – og hvor ledelsen af borgerligt-liberale regeringer skal findes.

Det er gået op og ned for Venstre i de senere års mange stormfulde politiske situationer. Vælgerbefolkningen er aktiv og kritisk, og sådan skal det være. Den svigtende tilbøjelighed til at søge medlemskab af de politiske partier har skabt en

situation, hvor intet parti kan vide sig sikker. Det skærper kampen om vælgergunsten og øger risikoen for en kortsigtet og stemningsbetonet politik. Men netop derfor er der brug for et stort liberalt parti med stærke rødder i dansk frihedstradition. Et parti, der ikke blæser for vinden, men holder kursen med kølen i vandet, så man ved, hvor man har det.

Det er ikke blot et parti, men især en tradition, en inspiration, en forpligtelse og en udfordring, der hermed overtages af sjette generation af Venstre-folk.

Fremtidens betingelser

Det åbne samfund

Vi må gribe fremtidens muligheder for at afværge dens farer og udnytte dens chancer. Ikke gennem detaljeret planlægning og stive systemer, som altid forældes, før de virker; men gennem sikring af åbenheden, mangfoldigheden, bevægeligheden og initiativkraften i det danske folk.

Det vigtigste er samfundets og den enkeltes evne til at forbedre sig selv. Dertil kræves åndsfrihed, decentralisering, magtbalance, monopolbekæmpelse samt selvregulerende mekanismer i økonomien.

Det er ikke noget, vi har, når blot vi lader stå til; men tværtimod noget, der bestandigt skal sikres og fremmes gennem stadige justeringer af samfundets rammer og spilleregler.

Holdningen er gammelkendt; men handlingen skal være moderne.

Holdningen

De liberale giver ikke nogen opskrift på et ideal-samfund, der på nogen måde er perfekt eller færdiggjort i nogen henseende.

De er ikke knyttet sammen af en fælles idé om, hvad der er godt for alle mennesker. Men de har nogle fælles holdninger til spørgsmålet om menneskers ret og samfundsmagtens grænser. Det er holdninger, der udspringer af den nordisk-kristne kulturarv, tilsat europæisk liberalisme. Ved at sætte grænser for samfundsmagten afstår de fra at bruge andet end åndelige våben – ordet, skriften og eksemplets magt – i den stadige kamp mellem anskuelser og interesser, som altid må udkæmpes i et samfund af frie og levende mennesker.

Det betyder hverken, at de liberale er ligeglade eller at en liberal politik er vattet.

Den liberale holdning er tilkæmpet gennem århundreder af slægtled, der var dybt rodfæstet i deres egen tro og i deres jordiske udgangspunkt, og som netop derfor måtte indrømme andre ret til at forblive tro mod deres. Ligegladheden er tværtimod en trussel for liberale samfundsordninger, som jo forudsætter, at borgeren selv har en mening med tingene. For den »ligeglade« at se er ensretningen og tyranniet den mest praktiske løsning. Derfor er det farligt, når vi vænnes til at lade eksperterne og planlæggerne ordne tingene for os.

En liberal politik er ikke vattet, men tværtimod behård i bestræbelsen på at håndhæve de

rammer og spilleregler, der giver den frieste virkeplads for den enkelte, uden at medmennesket trædes for nær. Den enkeltes ret må aldrig

underkues eller diskrimineres i forhold til dem, der optræder i flok, i organisationer, eller som på anden måde kan tiltrække sig mediernes og dermed offentlighedens opmærksomhed.

Udfordringerne og mulighederne

Fremtiden vil stille os over for krav om voldsomme omstillinger i vor måde at producere og forbruge på, men dog ikke større, end vi hidtil har

kunnet klare, takket være vort samfunds åbenhed og bevægelighed og markedsøkonomiens selvregulerende mekanismer.

For 25 år siden havde man kun ringe anelse om, hvad 60'erne og 70'erne kunne indebære af muligheder og farer.

Lige så lidt kan vi i dag vide, hvad der venter os af udfordringer efter århundredskiftet. En fremtidsrettet politik må derfor bekæmpe alle stive systemer og organisationer og sikre valgmulighederne, også for den kommende generation.

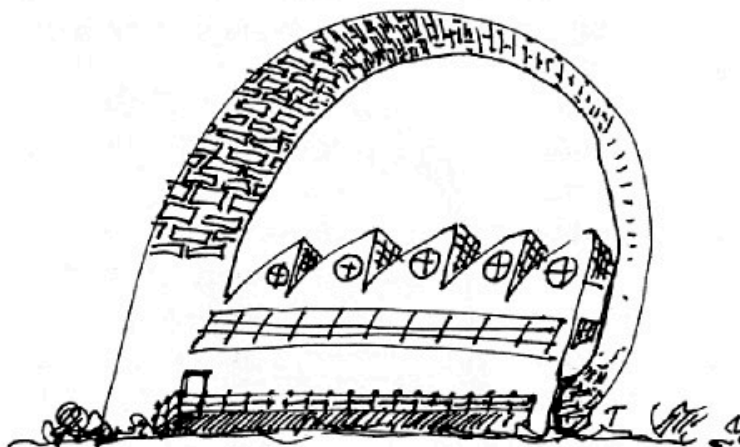
Vor styrke i fortiden har ikke været forudseenhed og planlægning, men derimod åbenhed, fleksibilitet og tilpasningsevne med mulighed for, at enkeltpersoner, virksomheder og kommuner straks har kunnet udnytte nye chancer uden at skulle afvente besked fra oven. Det har givet virkeplads for vort hovedaktiv: den menneskelige faktor. Disse vore aktiver skal bevares og styrkes.

På enkelte områder trues miljøet og råstofforekomsterne af den masseproduktion, som teknologien har muliggjort. Det kan nødvendiggøre ressourceafgifter og visse forbud. Men den selv samme teknologi åbner rige muligheder for problemernes løsning og for yderligere forbedringer af tilværelsens ydre vilkår med rigelige beskæftigelsesmuligheder for alle. Forureningen er reduceret på mange områder. Bykoncentration er ophørt og vendt til det modsatte. Den voksende eksport kommer især fra små og mellemstore virksomheder, og det belastende rutinearbejde indskrænkes til færre og færre, der heldigvis kan tage sig bedre og bedre betalt.

20

Vi står over for en overflod af veluddannede arbejdssøgende som følge af 60'ernes uddannelseseksplosion. Men der bliver også brug for mange unge med evne til selvstændig analyse og vurdering.

Arbejdsmarkedet bliver uendeligt mangfoldigt med et virvar af nye funktioner, der skal vareta-

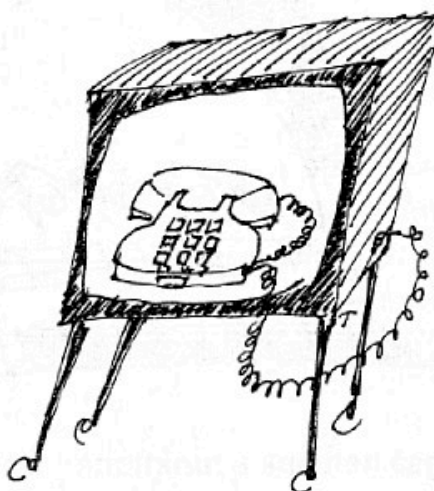

ges – også helt enkle funktioner, f. eks. i den voksende fritids- og service-sektor, som muliggør deltagelse af flere ældre på deltid, skoletrætte 14–19-årige o. s. v.

Det rigelige udbud af højtuddannede vil fremme løn-udligningen, som måske igen vil reducere arbejdsdelingen. Flere ledere vil måske selv skrive deres breve og køre deres bil – og bruge fritiden til alskens gøremål i hjemmet, som andre førhen blev betalt for at udføre. De ansatte vil være med i flere beslutninger vedr. større dele af den produktionsproces, de deltager i. Kravene til

uddannelsessystemet bliver fleksibilitet, vekselvirkning mellem relevant teori og praksis samt gode tilbud om almen og fagspecialiseret undervisning for voksne.

Den tekniske udvikling på elektronik-området vil kunne give tyranniske magthavere vældige midler i hænde. Dette må forhindres gennem sikring af en stærk, uafhængig presse samt åbenhed og demokratisk indseende med al administration og styring af menneskelige og sociale

forhold. Men de samme overvågnings-, registrerings- og tilkalde-systemer vil f. eks. på social- og sundhedsområdet muliggøre en ny social strategi, der i endnu højere grad går ud på at holde syge og svagelige i deres hjem og undgå institutionsanbringelse. Den trådløse babysitter, med forbindelse hjem til barneværelset og naboen, vil kunne lette tilværelsen for småbørnsfamilier. Gennem udbygning af TV- og telefon-teknikken vil virksomheder og hjem lynhurtigt

På frihedens grund : ideer, holdninger og baggrund for en liberal politik

og anskuelsesmæssige afgrunde mellem befolkningsgrupperne, som præger andre lande, og som prægede tidligere generationer af danskere. Den tilsyneladende mangel på samfundssind skyldes nok mere de politiske leders manglende mod eller evne til at mobilisere en folkelig solidaritet – eller at vi simpelthen har det så godt, at kun de færreste finder højstemte appeller berettigede.

Løvrigt er uenighed og strid ikke nogen folkelig ulykke, men tværtimod et tegn på, at folket består af selvstændige mennesker, der lever og ånder, og som kender deres rettigheder og meninger. Kun diktaturstater hylder den illusion, at det modsætningsløse samfund er realisabelt og ønskeligt.

Den menneskelige faktor, virketrangen og initiativkraften er nu som før både den åndelige og materielle betingelse for, at Danmark kan yde sit bidrag i nationernes kor. Hver generation må finde egne mål og midler. Alle generationer begår fejl, men sjældent de samme fejl. Fremtidens virkelige problemer kan ikke forudsiges, fordi historien ikke gentages, men fortsættes. Hvor truslen i dag måske er rodløsheden, værdikrisen og ligegladheden, vil den måske være af helt anden art i næste generation. Derfor er åbenheden en afgørende forudsætning for, at den kommende generation kan finde et svar på fremtidens udfordringer.

De liberale principper

Menneskesynet. Frihed under ansvar

Udgangspunktet for liberal politik er den enkeltes personlige frihed.

Frihed er retten til frit at tænke, tro og tale. Retten til selv at vælge sin livsform. Retten til privat ejendom fordelt på flest mulige hænder.

Friheden kan ikke skilles fra ansvaret. Den, der vælger frit, må også tage personligt ansvar for konsekvenserne af dette valg, men det enkelte menneske er sat i et fællesskab, i et folk og i et samfund og har derfor et medansvar for disse fællesskaber. Dette medansvar er en uomstøtelig del af en menneskeværdig tilværelse.

Den enkeltes personlige frihed og personlige medansvar kan kun trives i et demokratisk, liberalt samfund. Alle former for diktatur eller tvangsvælde krænker friheden og fjerner medansvaret.

Forudsætningerne for et samfund med disse liberale grundsætninger er, at den enkelte sikres mulighed for social tryghed og sundhed, at den enkelte får adgang til oplysning og uddannelse, og at der er lighed for loven.

Ubegrænset frihed fører til, at nogle udnyttes af andre, mens ubegrænset lighed i alle livets vilkår kun kan opnås ved tvangsforanstaltninger, der gør alle ufrie. Frihed og lighed begrænser og betinger gensidigt hinanden, og den liberale søger bestandigt samfundet udformet i balance herimellem.

Det liberale demokrati er åbent over for andre samfund og bruger sin indflydelse til at sikre menneskeværdige kår og til at værne menneskerettighederne for alle jordens folk.

Friheden forudsætter, at man har noget at bruge den til. I svundne tider stredes man heftigt om religiøse og holdningsmæssige spørgsmål. Dengang blev forudsætningen for samfundets beståen friheden til forskellighed. Friheden blev løsningen på de dybe kløfters splittede samfund, friheden til at være uenig blev noget grundlæggende.

I dag er mange kløfter fyldt op, og mange ved ikke, hvad de skal bruge friheden til.

Når det ene kan være lige så godt som det andet, synes friheden ligegyldig. Når der ikke er forskel på godt og ondt, på rigtigt og forkert, men kun »på den ene side og på den anden side«-tolerance er der ingen brug for friheden, thi forudsætningen for, at friheden føles, er, at man har noget at bruge den til.

Folkestyret.

Det liberale demokratis principper

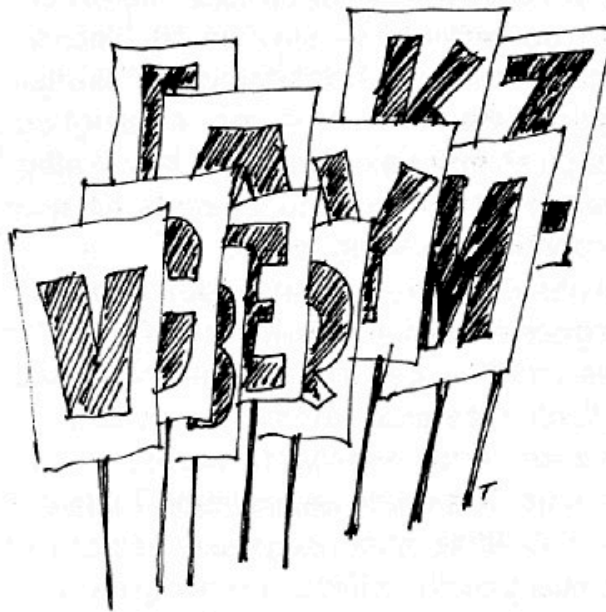

Lige siden Venstres grundlæggelse har ordet *folkestyre* udtrykt Venstres syn på, hvorledes samfundet bør styres. Ordet demokrati skulle egentlig udtrykke det samme, men er brugt og misbrugt på så mange måder og i så forskelligartede sammenhænge, at det i dag næppe har en klar og entydig betydning for os.

Hvilke etiketter man end anvender, er det grundlæggende for Venstre, at udgangspunktet for fællesskabets ledelse er det enkelte individ og dets ret til selv at vælge sin tilværelses form, alene begrænset af hensynet til andre og andres ret til det samme samt til fællesskabets vitale interesser. Fællesskabets opgave er at værne de svage, fastlægge de fælles rammer og sikre respekten for og overholdelsen af disse, for dermed at give det enkelte menneske friest mulighed for udfoldelse – alene og i fællesskab med andre.

Beslutninger – love – som skal gælde alle, er nødvendige og skal kunne træffes. Det er en forudsætning, at disse beslutninger overholdes og håndhæves. Lighed for loven er folkestyrets grundsætning.

For det enkelte menneske er det væsentligt, at det kan udforme sit eget liv efter eget ønske. Fællesskabets opgave er at sikre dette, samtidig med at nødvendige fælles opgaver sikres udført. Fra folkestyrets begyndelse har metoden været afholdelse af frie, hemmelige valg. Ved disse peger vi hver især på medmennesker, der nyder vor tillid og som på vore vegne betroes udførelsen af fællesskabets opgaver – et menneske som

repræsenterer os. Med jævne mellemrum af højst 4 års varighed vurderer vi, om vore ønsker er opfyldt og løfterne til os holdt.

Et moderne fællesskab har så mange opgaver at løse, at vi må fordele dem mellem os. Det sker ved valgene, hvor Folketinget, amtsrådene og kommunalbestyrelserne sammensættes, og hvorigennem fællesskabets opgaver udøves. Når beslutninger skal tages – love skal vedtages – og alle argumenter skal afvejes, kan det ikke ske ved, at vi alle deltager, derfor kan alle spørgsmål ikke afgøres ved folkeafstemninger.

Folkestyrets kvalitet afhænger ikke af antallet af folkeafstemninger, men folkestyrets kvalitet kan bedømmes på dets evne til at lytte. Flertallets evne til, trods muligheden for at gennemføre dets synspunkter, at lytte til andre og bøje sig for gode argumenter – uanset, hvem der fremfører dem. Debatten, diskussionen, uenigheden, forskellen i holdning er den ild, nye love skal lutres over.

I et højt udviklet, teknologisk dynamisk samfund som vort, er det vigtigere end før, at fællesskabet sikrer, at mangfoldigheden og dermed tilpasningsevnen er størst mulig. Det gøres ved at overlade flest mulige beslutninger til dem, der berøres mest af beslutningerne. Principielt bør fællesskabets beslutninger derfor træffes i den mindst mulige enhed. Dermed sikrer man enhver den største medindflydelse på forholdene.

Retten til at træffe beslutninger for fællesskabet bør være uløseligt forbundet med ansvaret for de truffne beslutninger. Medindflydelse uden medansvar er meningsløst og undergravende for demokratiet. Det frister til opremsning af krav på krav uden medansvar for de konsekvenser, opfyldelsen af kravene indebærer.

Ved decentralisering skal der være sammenhæng mellem retten til at stille krav og pligten til at have medansvar for kravenes opfyldelse. Dermed bliver det både meningsfyldt og ansvarsfyldt at få del i fællesskabets opgaver. Ved decentralisering opnås desuden, at der kan tages hensyn til netop de særlige vilkår og ønsker, som råder i den del af landet, beslutningen vedrører. Samfundet bliver på den måde mangfoldigt og kan tage de mest vidtgående hensyn til forskelligartede forudsætninger og ønsker. Dette giver tilmed samfundet den største tilpasningsevne til nye tiders udfordringer.

Skal folkestyret fungere, må dets beslutninger respekteres og dets spilleregler overholdes. Svinger dette, smuldrer tilliden til fællesskabet. Folkestyret er i de sidste årtier stedse truet af organisationerne og interesseorganisationernes

magtstilling. Vi synes alle villige til at lade vore interesseorganisationer varetage vore interesser,

ikke alene de arbejdsmæssige og økonomiske, men også alle de andre.

»Ingen love kan gennemføres uden om arbejdsmarkedets parter«, er en ikke ualmindelig hørt antagelse. Hvor gavnligt det end er for et samfund, at det har et velordnet arbejdsmarked med velordnede organisationsforhold og aftalesystemer, så kan dette ikke erstatte det levende folkestyre, hvor hver enkelt folkevalgt skal vurdere alles – helhedens – forhold. Det er sundt med et arbejdsmarked, hvor parterne opretholder indbyrdes balance, men denne magtbalance må ikke udøves på bekostning af folkestyrets suverænitet.

Det enkelte menneskes krav til folkestyret må være, at vi alle behandles lige af fællesskabet, at ingen ved nedarvede privilegier, ved varetagelse af særinteresser eller ved udøvelse af vold og terror tiltager sig magt på folkevalgte repræsentanters bekostning. Interesseorganisationer, pressionsgrupper eller aktionerende mindretal skal kunne komme til orde, men skal ikke på tværs af de folkevalgte myndigheder kunne gennemtvinge deres synspunkter. Derfor må vi også værne retsbevidstheden, og derfor må domstol og retsvæsen være politisk uafhængige og sikres mod pression. Folkestyret er individets beskyttelse mod såvel flertallets som mindretallets tyranni.

Åndslivet og frisindet

Frisind er ikke en godmodig og passiv accept af ethvert tænkeligt standpunkt, men udtryk for et ønske om at kunne afprøve sine egne holdninger og synspunkter i en fri debat. Det er den grundlæggende forudsætning for personlig udvikling, fornyelse af samfundet og bevarelse af demokratiet. Kun gennem meningernes frie brydning opstår den håndgribelige fornemmelse af, at vi lever i et frit samfund.

Frisindets forudsætninger er en skole, der er fri for statslig og ideologisk styring og påvirkning. Alene ledet af forældrenes omsorg for deres børn og inden for fornuftige økonomiske rammer afstukket af samfundet.

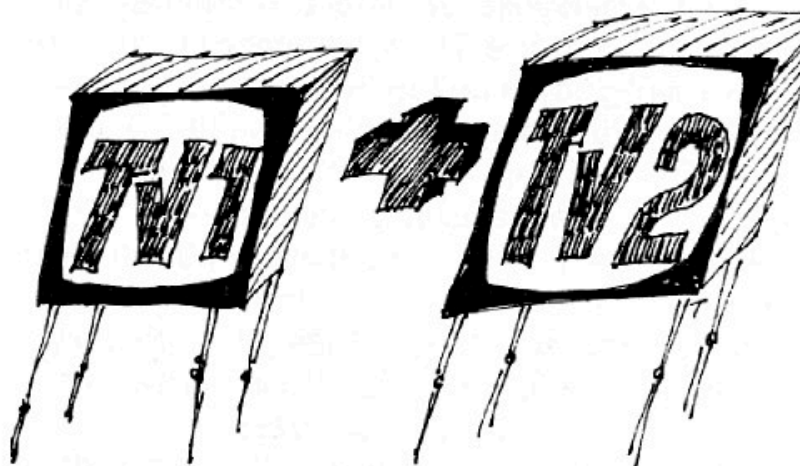
Det er en uddannelsespolitik, der ikke skaber privilegier, ret til beskæftigelse, bestemte holdninger eller bestemte opfattelser af samfundet, men som alene skaber muligheder for en personlig og faglig udvikling, som den enkelte derefter må forvalte under sit personlige ansvar.

Det er en kulturpolitik, der er fri for statslig kvalitetsbedømmelse og smagsdirigering. Den må alene være tilrettelagt efter, hvad samfundet

har råd til, mens foreninger, grupper og enkeltpersoner må afgøre, hvorledes de vil udnytte de muligheder og de tilbud, der herved kan stilles til rådighed for deres egen kulturelle udfoldelse.

Det er en kunststøtte, der ikke tager sit udgangspunkt i kunstneres holdning eller i politiske og ideologiske budskaber, men alene i hans eller hendes evner til at beherske de kunstneriske udtryksformer. Den skal udformes ikke først og fremmest på centralt hold men gennem en mangfoldighed af lokale støttemuligheder.

Det er en kirke, som er fri for statslig styring og teologisk dominans, men alene indrettet således, at menigheden frit kan vælge sin præst og således, at denne derefter har frihed til at prædike.

Det er en radio og et TV, der er fri for statens forsøg på at indarbejde bestemte holdninger og problemopfattelser. Konkurrence mellem selvstændige radio- og TV-programmer vil sikre kvalitet og alsidighed.

Markedsøkonomien.

Det liberale økonomiske system

Gennem den effektive produktion og distribution opnår den enkelte og samfundet den bedst mulige baggrund for at løse de mange fælles opgaver inden for det sociale område, undervisning, forsvar o. s. v.

Den frie markedsøkonomi er et grundtræk i liberal politik. Den er forudsætningen for, at fornyelse og udvikling kan foregå, ligesom reklame og forbrugeroplysning medvirker til, at konkurrencen kan være effektiv, idet det skaber et åbent, frit og gennemsigtigt marked.

Modstykket til den frie markedsøkonomi finder vi i de statskapitalistiske lande, hvor detaildirigering har ført til kødannelser, manglende balance mellem produktion og efterspørgsel, en svigtede produktudvikling og ressourcespild.

Den frie markedsøkonomi er et fintmærkende instrument, som tilpasser sig skiftende vilkår hurtigt og smidigt.

Den frie markedsøkonomi forudsætter, at den enkelte person og den enkelte virksomhed har frihed til at disponere på eget ansvar. Derved

opnås den største effektivitet og de færreste fejltagelser.

Derfor skal der være etableringsfrihed, og kravene til autorisation, særlig faglig baggrund og lignende hindringer bør begrænses til det strengt nødvendige.

Det frie forbrugsvalg er en vigtig del af den frie markedsøkonomi. Derfor bør samfundets indgreb i produktudvikling eller vareudbud ikke være styrende, som socialisterne gerne ønsker, men liberale må erkende, at sundhedsmæssige hensyn kan betinge begrænsninger i friheden til at fremstille og sælge produkter.

Et særligt vigtigt område for det frie forbrugsvalg er boligen. Den videre udbygning af boligmassen skal afgøres af befolkningens boligønsker i et frit boligmarked, frem for en bedrevidende politisk styring.

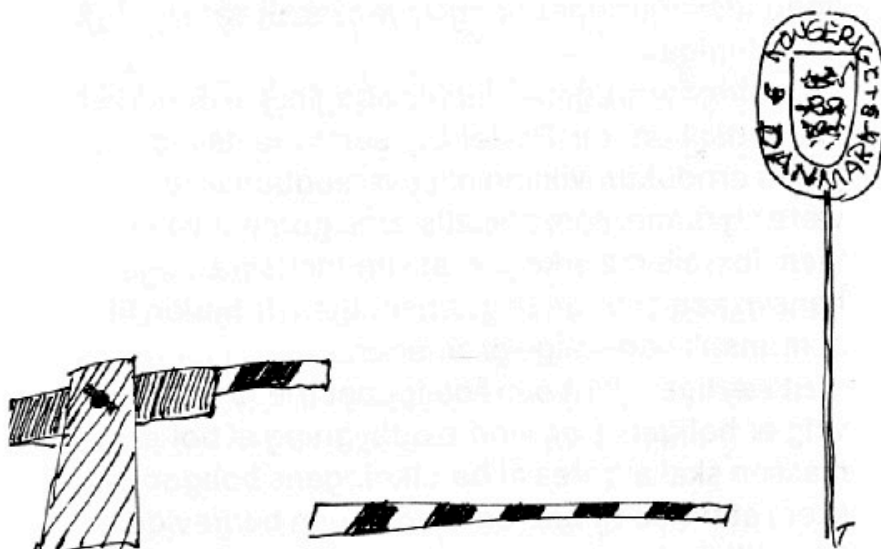
Et frit kapitalmarked er en anden vigtig forudsætning for den frie markedsøkonomi. Selektive begrænsninger i adgangen til kapital eller favorisering af visse formål med hensyn til rente o. lign. er en forvriddning af udviklingen, som skader konkurrencen.

Politiske betingelser for adgang til kapitalmarkedet fører til at ikke-konkurrencedygtig virksomhed opretholdes.

Det europæiske perspektiv

De europæiske fællesskaber bygger på den frie markedsøkonomi. Gennem afskaffelse af handelsrestriktioner og toldgrænser er der tilveje-

bragt en omfattende frihandel, og overfor verden udenfor Europa tilstræbes en udvidelse af handelen på frie vilkår.

Den videre realisering af den frie konkurrence går over EF's industripolitik, hvor de tekniske handelshindringer gradvis afskaffes. Det må være målet, at sådanne forskrifter for varers egenskaber, som indtil nu har været nationale, gøres til et sæt fælles regler for EF og de handelsmæssigt tilknyttede lande, således at den samme vare frit kan forhandles i en egentlig fri konkurrence overalt, hvor varens frie bevægelighed er skabt.

Dette stiller krav om, at den enkelte nation afstår fra nationale skridt i miljøpolitik og tilsvarende områder, men at alle europæiske lande arbejder efter samme regler for at sikre den frie konkurrence i egentlig forstand.

De liberale opgaver og løsninger.

Politikken

Familien-samfundets grundelement

Familien lever. Ikke som et levn fra fortiden, men som samfundets kerne-bestanddel og den enkeltes afgørende udgangspunkt i tilværelsen.

Den er naturligt nok blevet svækket som følge af de tiltagende flytninger og samfundets overtagelse af dele af omsorgen for de svageste. Men samtidig har øget fritid og øgede kommunikationsmidler givet familien nye muligheder. Hvis vi kombinerer familiens tradition for fællesskab og solidaritet med disse nye muligheder, så kan familien og hjemmet komme til at spille en endnu større rolle i fremtiden.

For de liberale er dette ikke blot en oplagt mulighed, men også en nødvendighed. Vor regeringsform hviler på den enkelte borgers accept, og der er af hensyn til åndsfriheden sat grænser for statsmagten, ikke mindst i forholdet til familien. Hvis vi godkender en stigende statsovertagelse af familiens opgaver, så er skridtet ikke langt til statsopdragelse og knægtelse af mindretalsrettigheder.

Vort udgangspunkt er den enkelte. Og den enkeltes udgangspunkt er familien. Indgreb over for familien bør alene ske efter klare kriterier, der ikke krænker åndsfriheden og retten til at indrette sig anderledes.

Det selv bærende netværk

Familien og hjemmet har altid løst de fleste sociale opgaver uden offentlig indgriben. Som et »selv bærende netværk« har den enkeltes nærmeste omgivelser været i konstant beredskab med mulighed for øjeblikkelig indgriben i form af overvågning, rådgivning, pleje og evt. tilkaldelse af hjælp.

De senere års forøgelse af den offentlige indsats har bl. a. fået den uheldige bivirkning, at dette selv bærende netværk er blevet svækket. Det er tilsyneladende en del af årsagen til, at de enorme sociale udgiftsstigninger ikke har afstedkommet tilsvarende forbedringer i det samlede sociale billede.

Opgaven for de kommende år bliver at styrke det selv bærende netværk og derved overflødig-

gøre fortsatte udgiftsekspllosioner, som samfundet ikke kan bære.

Ligesom den enkeltes evne til at klare sig selv skal styrkes og udvikles, således skal familiens, hjemmets og de nære fællesskabers bæreevne styrkes. Det kan bl. a. ske ved at fremme hjemmepasning af småbørn, hjælp i hjemmet til ældre svagelige, familiepleje for vanskelige eller nødstedte børn, ambulans behandling og styrkelse af den primære sundhedssektor (praktiserende læger og speciallæger, sundhedsplejersker m. v.). I arbejdsmarkedspolitikken skal der tages øget hensyn til familiens og de ældres ønsker om deltids-arbejde, fleks-tid, skånejob o. s. v.

Vi skal mobilisere de ubrugte ressourcer i hjemmet og det nære samfund. Muligheder og evner, der ikke bruges, står i fare for at visne bort og gå tabt.

Vi må opgive illusionen om, at selv nok så meget veluddannet personale og standardiseret, cirkulærebestemt hjælp kan erstatte familiens, venners og naboers uskoledede omsorg. Selve dette, at en løsning på et konkret problem er selvvalgt, kan være vigtigere end eksperterens generelle vurdering af, hvad der er bedst. Det øger ansvarsfølelsen.

Ligestilling af familie-mønstre

Tidligere var det i særlig grad kvinderne, der udgjorde det »selvbærende netværk« og holdt sammen på tingene. Det er et enormt fremskridt, at kvinderne i dag kan vælge bl. a. takket være

ligestillingen. Det forudsætter blot – hvis vi skal styrke bæreevnen i hjemmet og de nære fællesskaber – at mændene så meget mere må vænne sig til at varetage opgaverne i og omkring hjemmet.

Derfor må alle nugældende hindringer for deltidsaftaler i de kollektive overenskomster fjernes. Den stigende interesse for deltidsarbejde må ikke hæmmes, men tværtimod opmuntres overalt, hvor der på en arbejdsplads kan blive enighed derom.

Det offentlige bør gå foran. Også når det gælder karrieremuligheder og lederjob. Der må ikke gives mindre end forholdsmæssig anciennitet og pension til deltidsansatte. På længere sigt bør 40-timers-ugen opløses og erstattes af et friere valg mellem arbejde og fritid.

Når adgangen til deltidsarbejde på denne måde gøres til en realitet for forældrene – eller i det mindste én af dem – så er vejen åben for en familiepolitik, der gennem billige halvdagspladser til de 3–6 årige tilgodeser børnenes eventuelle behov. Hvad der ligger derudover, tilgodeser i hovedsagen forældrenes behov for at være fri for børnene og bør derfor næppe begunstiges med offentlige midler ud over, hvad der i almindelighed ofres på fritidsforanstaltninger for børn og unge. For enlige forældre bør der på dette som på andre områder være særligt gunstige regler med den nødvendige kontrol med misbrug.

Halvdagspladserne skal kunne ligge på forskellige tider af dagen for at skabe harmoni med forældrenes arbejdstider. Af samme grund bør

skolerne etablere fritidsordninger. Disse bør dog ikke være gratis. Familierne skal ikke vænnes til, at skolen klarer alting, for så bliver næste generation af familier endnu mindre selvhjulpne.

For at ligestille hjemmepasningen med institutionspasningen bør småbørnstilskuddene hæves og forældrebetalingen på institutionerne sættes i vejret, især for højere indkomstgrupper, der i dag kun betaler en fjerdedel. Ingen har til dato kunnet bevise, at den ene form for opvækst generelt er bedre end den anden. Mennesker – ikke mindst børn – er nemlig forskellige med forskellige ønsker og behov, hvilket social- og sundhedspolitikken i højere grad må indrettes efter.

Måske bliver dagplejen den foretrukne mellemform mellem institution og hjemmepasning. Den er indlysende praktisk, fleksibel og dog stabil.

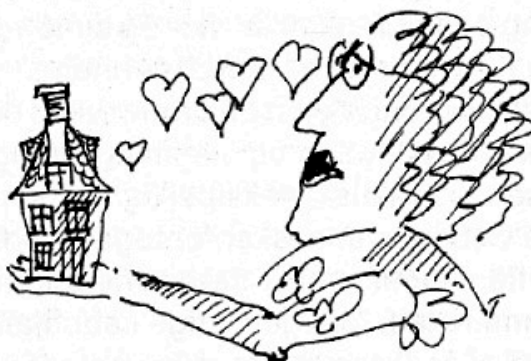
Måske vil flere mennesker forsøge at indrette sig med flere familier eller flere generationer under samme tag. Den gensidige nabohjælp kan komme til at spille en større rolle i børnefamiliernes hverdag. Der kan laves flere huller i hækkene mellem haverne – og hvad er mere naturligt end at have ekstra senge parat i barneværelset, når naboen er på ferie! To børneflokke er jo i dag mindre end én for 50 år siden.

En liberal familiepolitik må som hovedregel bygge på tillid til hjemmene. Der kan selvfølgelig nævnes tilfælde, hvor tilliden svigtes og hvor indgreb er nødvendige. Men hvis undtagelserne får os til at tage mere og mere ansvar fra den enkelte, så vil næste generation blive endnu mindre indstillet på at tænke og vælge selv, og så

skrider vi ned ad skråplanet mod det totale formynderi. Selv nok så mange regler og vejledere kan aldrig erstatte den selvregulerende mekanisme, der består i det frie menneskes opøvede evne til at bruge sin egen dømmekraft.

Boligen

Rammen om familien er boligen, som især nystiftede familier ofrer en meget stor del af indkomsten på. For mange er det vigtigt at eje boligen,

og parcelhuset er langt det foretrukne. Fra en familiepolitisk synsvinkel er det uantageligt, hvis man først får råd til den gode bolig, når børnene er kommet hjemmefra, – eller at begge forældre tvinges til at arbejde heldags ude. Derfor er det et vigtigt led i socialpolitikken, at der sker en overførsel af købekraft til børnefamilierne (børnetilskud m. v.), og det er vigtigt, at så mange som muligt får adgang til at købe den foretrukne bolig i ret ung alder – uden at blive »beskattet fra hus og hjem«.

For boligen er en afgørende faktor i tilværel-

sen. Den giver en fysisk ramme omkring en væsentlig del af menneskets og familiens tilværelse. Dens beliggenhed, herunder dens nærhed til andre boliger, arbejdspladser, offentlige institutioner og servicecentre samt dens aturlige omgivelser fastlægger det miljø, hvori beboerne vil tilbringe en stor del af deres tid.

Dens størrelse, kvalitet og fremtoning er værdier, som alt efter om de er gode eller dårlige har den allerstørste indflydelse på både den enkeltes og hele familiens situation.

Dens pris og dens værdi indgår som et grundelement i den daglige økonomi. Om man ejer den eller bor til leje påvirker ikke alene ens holdning til boligen men til en række andre forhold herudover.

I et liberalt samfund er det afgørende, at boligens beliggenhed, kvalitet, størrelse, pris og ejerforhold giver beboerne den højst mulige frihedsgrad, og størst mulige selvstændighed. For den enkelte må det bero på et frit valg mellem mange muligheder tilværelsen igennem. Boligbehovet og den værdi man tillægger boligens mange forskellige enkeltegenskaber er ikke den samme gennem hele tilværelsen. Derfor er der behov for såvel ejerboliger som udlejningsboliger. Der er behov for boliger til unge under uddannelse, ældre med behov for pasning og pleje, enlige og familier med børn.

Der er imidlertid ingen tvivl om, at familieboligen er det centrale led i hele boligforsyningen. Det er i denne bolig alle på et eller andet tidspunkt af deres tilværelse vil tilbringe en me-

get væsentlig del af deres tid. Som børn. Som forældre med opvoksende børn. Og som ægtefolk med børn og børnebørn. Den største del af efterspørgslen efter boliger retter sig derfor også mod denne boligform. De krav, der normalt stilles til den og de forhåbninger, de fleste gør sig er velkendte. Det skal være en stor bolig, anbragt i grønne omgivelser, helst med have, beliggende nær skole, kollektive trafikmidler og indkøbssteder. Den skal kunne købes til en rimelig pris og med årene give beboerne en stadig større økonomisk tryghed.

En liberal boligpolitik bør tage sit udgangspunkt i dette brede og almindelige ønske og sørge for, at det kan opfyldes. Den øvrige del af boligforsyningen må tilpasses en sådan politik. Det er derfor vigtigt også ud fra et boligpolitisk synspunkt, at der fortsat er økonomisk vækst, at renten ligger på et encifret niveau, og at der gennem en organiseret realkredit gives mulighed for på rimelige vilkår at erhverve en ejerbolig. Den løbende beskatning af ejerboligen bør indrettes sådan, at den ikke afskærer folk med almindelige indkomster fra at opfylde deres håb om at få en sådan bolig. Regions- og kommuneplanlægningen må reservere de fornødne arealer hertil.

Udviklingen i retning af stadig flere ejerboliger har været i gang i snart en generation. Den bør fortsætte som led i en bevidst liberal politik. Den vil betyde, at efterspørgslen efter udlejningsboliger i fremtiden i stadig højere grad vil tage sigte på at løse et midlertidigt eller særligt behov.

Behov for en bolig som ung under uddannelse, som gammel, som ægtepar eller ung familie, der forbereder sig på at rykke ind i egen bolig, som enlig, eller som personer på kortvarigt ophold.

Disse opgaver vil naturligt kunne løses af almennyttige boligselskaber, kollegiebyggeselskaber, sociale institutioner, kommuner m. v. Den offentlige støtte til sådant byggeri bør i takt med den almindelige indkomstudvikling omlægges, så den i voksende grad tager sigte på den enkelte beboers økonomiske forhold og i mindre grad bliver af generel karakter. Dermed vil der blive mulighed for at øge støtten til personer og familier med meget lave indkomster.

Barselsorlov m.v.

Af hensyn til manges ønsker om at amme barnet i længere tid bør der gives adgang til længere

barselsorlov med delvis dækning af tabt foøkarbejdsfortjeneste. Hvis der er enighed om det, bør manden kunne overtage en mindre del af den samlede orlov.

Hvis nye samlivsformer breder sig, er det vigtigt, at den svage part beskyttes (herunder børnene), ligesom i ægteskabet. Det har givet anledning til mange berettigede overvejelser; men i hovedtræk vil de nugældende ægteskabsregler i overskuelig fremtid være yderst anvendelige.

Hjælp i hjemmet

De ældre er familiens forbindelse bagud til slægten og erfaringer og opfylder stadig et vældigt behov for råd og hjælp.

Når de ældre selv trænger til hjælp, er de heldigvis ikke som før i tiden henvist til børnenes nåde. Derved er forholdet mellem generationerne blevet præget af gensidig frihed. Tiden er nu inde til, at man yderligere øger valgmulighederne for de gamle, der ikke kan klare sig selv, og som i dag ofte henvises til plejehjem. En institutionsplads er dyr. For de samme penge kunne et ældre, svageligt menneske måske indrette sig på sin egen facon i sine hjemlige omgivelser, eller i en dertil indrettet bolig, med passende hjælp udefra nogle timer om dagen.

Hvis man kan visitere et menneske til en plejehjemsplads, må man også kunne give det samme menneske muligheden for at bruge et lignende beløb på en selvvalgt løsning. Den enorme udvikling i telekommunikationen og elektroniske

tilkalde- og overvågningsapparater, vil gøre sådanne løsninger langt mere realisable og billigere, end man forestiller sig i dag.

Tankegangen kan også anvendes på andre dele af sundhedssektoren, hvor der bliver mulighed for at styrke praksissektoren og lade den

overtage flere opgaver og derved spare på hospitalernes kostbare hotelvirksomhed – meget tyder på, at henvend 25% af indlæggelserne kunne undgås. Familielægen skal være krumtappen i et moderne, liberalt sundhedsvæsen.

Familiepleje

Familieplejen har i børne- og ungdomsforsorgen været brugt langt mindre i Danmark end i f. eks. Sverige. Og det på trods af, at den er langt billigere, og for de fleste børn bedre, end institutionsanbringelse. Der har været en tendens til, at man har opfyldt de institutionspladser, man nu

engang har rådet over, og forældrene til de anbragte børn har måske undertiden foretrukket det sådan.

Familieplejen bør opdyrkes. Andre lande har bevist, at der kan fremskaffes plejefamilier også til de vanskeligste børn, der ofte har mest behov for det. Vilklårene for plejefamilierne skal forbedres, både økonomisk og m. h. t. pædagogiske støtte- og aflastningsmuligheder. Det er under alle omstændigheder langt billigere end institutionsanbringelse. For at gøre kommunerne interesserede bør amtstilskuddet på 50% til døgninstitutionsanbringelser afskaffes, eller også bør der være tilsvarende tilskud til familiepleje.

Det lokale fællesskab

Selv om muligheden er større end nogensinde før, så er mange mennesker uinteresserede og uengagerede over for fællesskabet. Nogle fordi de føler sig magtesløse over for problemerne, andre fordi de ud fra bekvemmelighedshensyn ønsker at blande sig uden om, og endvidere nogle fordi de mener, at det er samfundets, det offentliges opgave at løse alle fællesskabets problemer.

Brug dine talenter

Budskabet skal over for hvert enkelt af disse mennesker være: tag udfordringerne op – du har også et ansvar for fællesskabet – brug mulighederne for indflydelse – brug dine talenter. Men tro ikke, hvis du følger budskabet, at du altid vil få ret, at enhver diskussion forløber sagligt og ender i salig enighed. Du skal ikke deltage i det lokale fællesskab for at undgå at blive gal i hovedet, men for at dit engagement kan blive brugt i sammenhæng og konstruktivitet.

Der er brug for din medleven og interesse, ikke

blot når politiske beslutninger skal træffes, men også når det skal påses, hvorledes beslutningerne føres ud i livet. Såvel den statslige som de kommunale forvaltninger skal nemlig være opmærksomme på, at smidighed kan være fornøden, og at sagsbehandlingen skal være forståelig.

Ståsted

Aktiv deltagelse i det lokale fællesskab skal også bruges til at give en et ståsted. Mange mennesker er præget af den rastløshed, der kommer af mangel på mening, livsindstilling, rod eller hvad man nu vil kalde det. Engagement i ens medmennesker, over for fællesskabet kan betyde, at man føler sit værd – at man føler den forpligtethed, at andre forventer noget af en.

Alle kan deltage

Og i dette fællesskab kan alle deltage – uanset køn, indkomst, alder, bolig, arbejde, uddannelse – ja, fællesskabet får først dynamik, hvis der er forskelle mellem deltagerne.

Både i by og på land

Det nære samfund skal udvikles både i by og på land. Lovgiverne kan fjerne nogle hindringer for denne udvikling, men opgaven med at få fremmet det lokale fællesskab og den folkelige selvtillid ligger hos det enkelte menneske.

Bolig-arbejdsplads

En forudsætning for at det lokale fællesskab skal få indhold, er at bolig og arbejdsplads er i samme miljø. Hvis arbejdslivet og fritidslivet er skarpt adskilt og føles som noget, der mentalt og miljømæssigt ligger langt fra hinanden, vil det være langt sværere at skabe et meningsfyldt lokalt fællesskab.

Konsekvensen heraf er, at tidligere tiders opdeling af boligområder og erhvervsområder må opgives. Handel, industri og landbrug skal i højere grad blandes med boliger, og der skal åbnes op for, at der kan bygges boliger i erhvervsområder. De mest generende industrier skal ikke lægges i boligområderne, men alligevel vil erhverv og bolig i langt højere grad kunne blandes i fremtiden, dels fordi fremtidens er-

hversvirksomheder stort set vil være støj- og møgfri, dels fordi vi vil være villige til at acceptere visse mindre gener. Det vil vi være, fordi en blanding af boliger og erhverv vil have den fordel, at vi i højere grad vil kunne se, hvad andre mennesker beskæftiger sig med, og vi vil derfor få en større indsigt i og forståelse for andre menneskers arbejdsindsats og vilkår – og dette vil være til stor gavn for såvel voksne som børn.

Butikken

En styrkelse for det lokale fællesskab vil det også være, hvis der i det område, hvor man bor, er det udbud af varer og tjenesteydelser, man har brug for. Men dette kræver, at man bruger de lokale butikker og håndværkere. Hvis man vil bevare »den lille købmand« kan det ikke nytte, at man

laver storindkøb i det fjerntliggende supermarked og kun køber den daglige mælk hos købmanden. Et bredt udbud af nærbutikker vil endvi-

dere sikre, at vi får et stort og billigt udbud af varer, fordi konkurrencen vil være til stede, og fordi nærbutikkerne vil være nødt til og mere interesseret i at imødekomme lokalsamfundets ønsker.

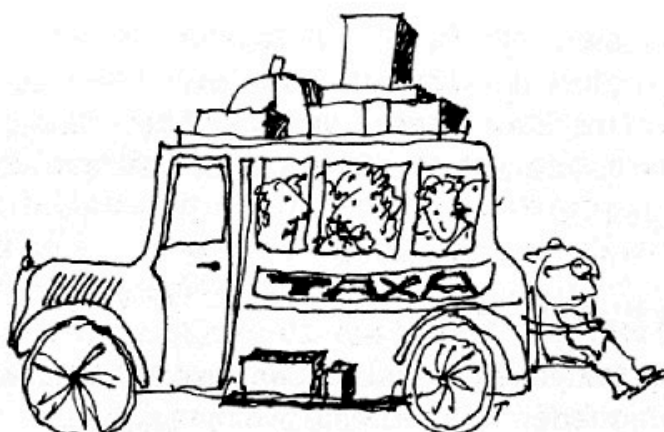
Erhvervslivet

I det lokale fællesskab vil der også være store muligheder for at fremme forståelsen for erhvervslivets problemer, ja, man taler ikke om erhvervslivets problemer, man taler om hvordan det går med Petersens virksomhed. Folk vil føle et fællesskab med virksomhederne, og virksomhederne vil være opmærksomme på og interesserede i, hvorledes befolkningen opfatter virksomheden.

Der vil ofte opstå en sådan samhørighed mellem virksomhederne og de ansatte at tale om medindflydelse og medbestemmelse vil forekomme teoretisk – for det har man, og det har man altid haft.

Transport

Såfremt man bor og arbejder i samme område vil transport blive af knapt så stor betydning. Men en løsning af de transportproblemer, der trods alt alligevel vil være, vil også styrke lokalsamfundet. Her mangler i høj grad eksperimenter. Det måtte være muligt at lave et fleksibelt og billigt transportsystem gennem forskellige taxaordninger – for eksempel måtte et system, som man ser

praktiseret i andre lande med taxaer til flere forskellige mennesker også kunne bruges her i landet.

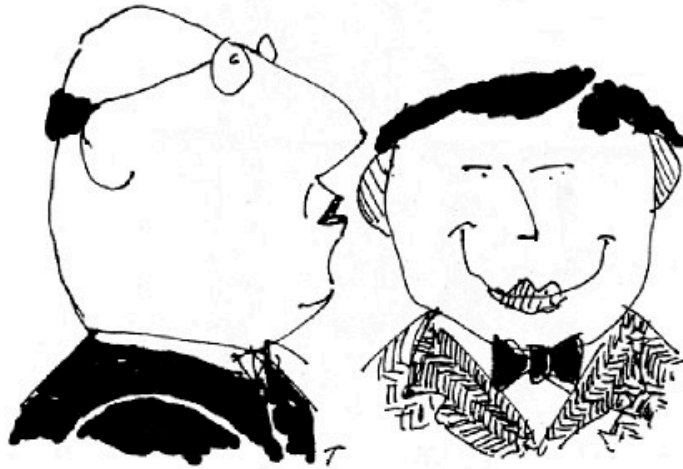
Forsamlingshuskultur

En væsentlig del af det lokale fællesskab vil bestå i fælles aktiviteter i vælgerforeninger, beboerforeninger, husmoderforeninger osv. Den forsamlingskultur, der udrinder heraf, og som er skabt på privat og personligt initiativ, vil være et væsentligt grundlag for det lokale menneskelige fællesskab, fordi det er skabt af folk selv og ikke af nogle selvtilstrækkelige profeter, der skal frelse os alle fra os selv. Det offentlige – kommunen – skal ikke overtage fritidslivet og finde ud af, hvad der er godt for menneskene.

Kommunen

I organisatorisk forstand er det lokale fællesskab kommunen. Her har liberale bestandigt arbejdet

på at styrke det kommunale selvstyre ud fra den betragtning, at jo nærmere beslutningerne bliver truffet over for den befolkning, de skal gælde over for, jo mere rigtige må de blive. For det er netop meningen, at der skal være mulighed for forskelligheder fra kommune til kommune. Dette vil også være med til at skabe en dynamisk udvikling, hvor kommunerne kan eksperimentere og hente inspiration hos hinanden.

Det betyder også, at kommunalpolitikerne får et langt større ansvar, og at langt flere beslutninger bliver politisk prægede. Og hvis det lokale fællesskab skal have indhold, kræver det også, at lokalpolitikerne udviser åbenhed og lydhørhed over for folk.

Kirken

Det er i overensstemmelse med liberal tankegang, at den danske folkekirke styres af folket og ikke af en religiøs elite. Dette medfører en rum-

melighed, som liberale må forsvare, thi også inden for folkekirken skal der være plads til den brydning af religiøse opfattelser, som er en nødvendighed for kirkens liv.

Staten skal sætte de lovgivningsmæssige rammer, men må ellers ikke blande sig i menighedens og kirkens daglige liv.

Som en del af det lokale fællesskab er der rige muligheder for, at kirkens præst og menighed kan tage initiativ til arrangementer for sognets beboere – det være sig af religiøs, kulturel, samfundsmæssig som af festlig karakter.

Den bedste økonomiske baggrund herfor, er den man selv skaber.

Det folkelige fællesskab

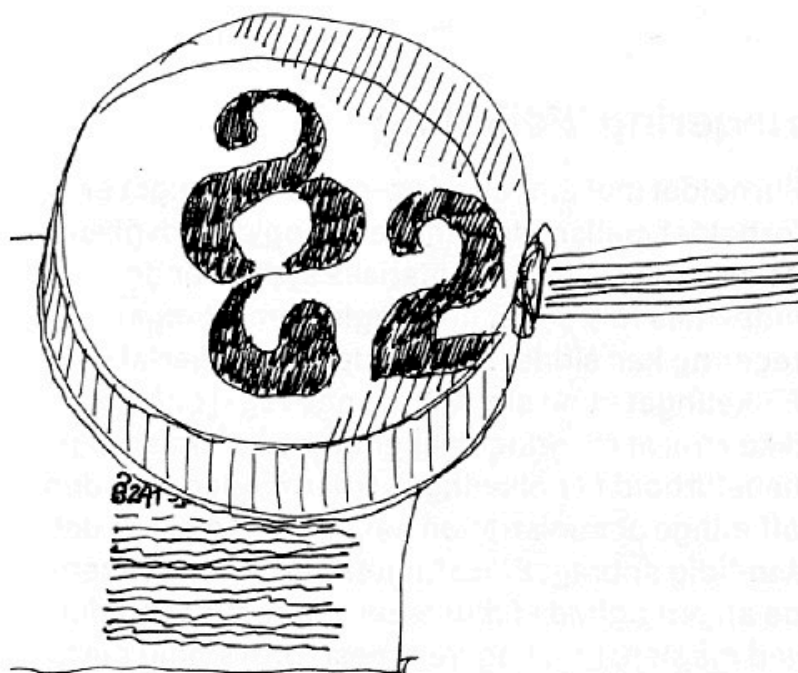

Regering/Folketing

Forholdet mellem regeringen og Folketinget er forholdet mellem den udøvende og den lovgivende magt. I vort parlamentariske system er de indbyrdes forbundet med reglen om, at ingen regering kan sidde, såfremt den har et flertal i Folketinget imod sig. Men denne regel betyder ikke kun, at regeringen er anbragt i et afhængighedsforhold til Folketinget. Efterhånden som den offentlige administration har udviklet sig, har det samtidig anbragt Folketingets flertal i en voksende afhængighed af den regering, som det holder ved magten. Først og fremmest fordi stadig mere komplekse problemer har medført, at Folketinget har overladt en stadig større del af sin kompetence til den udøvende magt i form af bemyndigelser, rammelove m. v. Dernæst fordi en stadig større del af selve lovgivningsarbejdet forudsætter en omfattende forberedelse i regeringskontorer, kommissioner, udvalg, råd og nævn, der handler under ansvar over for og under indflydelse af regeringen. Mens det oprindeligt var tanken, at Folketinget skulle slå takten an, er det således blevet regeringsmagten i vort system,

57

som har overtaget det politiske initiativ. Den indflydelse regeringen og dens medlemmer derved har tiltaget sig, er imidlertid ikke forbeholdt dem alene. Problemerkens omfang og hele karakteren af den offentlige sektor har medført, at

initiativet er vandret videre ned i det administrative system, således at også regeringen på et stadig større antal områder må handle efter faktisk instruks fra dette systems forskellige lag.

Denne udvikling rejser alvorlige problemer for vort folkestyre. En afgørende forudsætning for, at de kan løses må være, at den udøvende magts afhængighed af folkevalgte organer forstærkes.

En del af løsningen på dette problem ligger i en fortsat decentralisering af de offentlige beslut-

ninger. I samme omfang som staten overlader opgaver til amter og kommuner, er der håb om at beslutninger, som i dag træffes uden reel kontrol fra de folkevalgte organer bliver bragt inden for kommunalbestyrelsernes og amtsrådenes kontrolfelt.

En anden del af løsningen må søges i en styrkelse af Folketingets position over for administrationen og regeringen.

Folketinget og dets enkelte medlemmer må sikres bedre adgang til at følge lovforberedende arbejde i administrationen. Folketingets medlemmer og partigrupper må have stillet midler til rådighed for selv at kunne foretage bedre lovforberedelse, gennemgang og analyser af lovforslag og deres konsekvenser. Folketingets udvalg bør ved hjælp af høringer, ret til hurtige og korrekte besvarelser af stillede spørgsmål, adgang til administrationens data m. v. kunne forstærke deres kontrol af regeringens oplysninger til Folketinget og brugen af de bemyndigelser m. v., som den har fået overdraget af Folketinget.

Økonomisk politik

Økonomisk vækst er en vigtig forudsætning for et liberalt samfund, fordi vækst i muligheder giver det enkelte menneske en stadig større frihedsgrad ved tilrettelæggelsen af sin tilværelse. Vækst dækker imidlertid ikke alene den primitive form for øget vareudbud, som det ofte identificeres med. Vækst er andet og mere end en voksende strøm af elektriske og mekaniske

forbrugsgoder. Den finder også udtryk i et voksende udbud af handlingsmuligheder, f. eks. på det åndelige plan. Bedre uddannelses tilbud. Lettere adgang til kulturelle aktiviteter. En renere og mere tilgængelig natur. En væsentlig forudsætning for disse former for vækst er større fritid, længere ferier, mere flexible pensionsaldrer, større adgang til deltidsarbejde og flextid.

Det er således urimeligt at hævde, at den økonomiske vækst nødvendigvis må kollideres med mængden af materielle ressourcer. Væksten vil i de kommende generationer tværtimod mere og mere antage karakter af en vækst i muligheder, som er lidet ressourcekrævende.

Vækst finder også udtryk i større produktivitet fremkaldt af produktionsmetoder, der samtidig er ressourcebesparende. Væksten bidrager f. eks. på landbrugets, den elektroniske industris og den kemiske industris områder direkte til en bekæmpelse af ressourcemangler.

Forudsætningen for, at det danske samfund kan fortsætte efterkrigstidens vækst er imidlertid, at der føres en økonomisk politik, som frigør de kræfter, der skal anvendes, og som fjerner de selvskabte vanskeligheder, som i dag er en hindring for fortsat vækst.

Et frit erhvervsliv bestående af et stort antal virksomheder med selvstændige dispositionsmuligheder og frihed til at gribe og udnytte enhver chance for produktion og afsætning er en væsentlig forudsætning. Det kræver, at vi afvikler restriktioner og subsidier, der i den sidste halvsnedes år har hobet sig op som led i en misforstået

økonomisk politik. Erhvervslivets adgang til frit at disponere har imidlertid kun mening, såfremt der gennem generelle økonomiske foranstaltninger skabes den fornødne internationale konkurrenceevne.

Herved bliver det muligt at udnytte arbejdskraft og produktionskapacitet, som i dag ligger hen som unyttig menneskelig formåen og død kapital. Herved bliver det også muligt at afvikle den betydelige gældsætning til udlandet, som har fundet sted gennem en halv generation, og som har hovedansvaret for et dårligt investeringsklima med høj rente.

Til disse forudsætninger må føjes tilførslen af risikovillig investeringskapital. At sikre fortsat vækst i det lange løb kræver, at de økonomiske muligheder i øjeblikket fordeles anderledes mellem det private forbrug, de private investeringer, det offentlige forbrug og de offentlige investeringer. Der må lægges større vægt på investeringer, mens forbruget må nøjes med en beskeden vækstrate i en lang periode.

Det moderne industrielle samfund kan fungere på disse betingelser men en vigtig tilføjelse er nødvendig, såfremt det samtidig skal kunne give sine indbyggere en glæde ved selve arbejdet. Det økonomiske system må bygge på, at et stadigt voksende antal lønmodtagere bliver medejere eller på anden måde direkte engageret og medansvarlig for virksomhedernes drift og udvikling. Og det må bygge på en meget høj grad af valgfrihed på arbejdsmarkedet, hvis det skal leve op til de muligheder, som samfundet gennem

uddannelsestilbud og økonomisk frihed giver den enkelte. Medejendomsret, medindflydelse, medansvar og afskaffelse af faggrænser og organisationstvung er således vigtige elementer i en liberal økonomisk politik. De vil samtidig give den økonomiske udvikling en indbygget fremdrift, som ikke kan findes i noget andet samfundssystem.

Skole og uddannelse

Fremtiden bliver præget af store forandringer og omstillinger. Det nøjes vi ikke med passivt at konstatere. Det ønsker vi, og det medvirker vi aktivt til. Vi skal være åbne over for fremtidens muligheder, for at vi kan gribe dens chancer og afværge dens farer.

Samtidig er de væsentligste ting i tilværelsen aldeles uforanderlige. Og med stigende materiel tryghed vil indre værdier sandsynligvis komme til at spille en større rolle i fremtidsmenneskets bevidsthed.

Hvad de unge får brug for, er dygtighed, åbenhed samt åndelig og historisk forankring.

Undervisningen skal præges af gensidig frihed, målbevidsthed, udfordringer og levende vekselvirkning med virkeligheden uden for institutionerne.

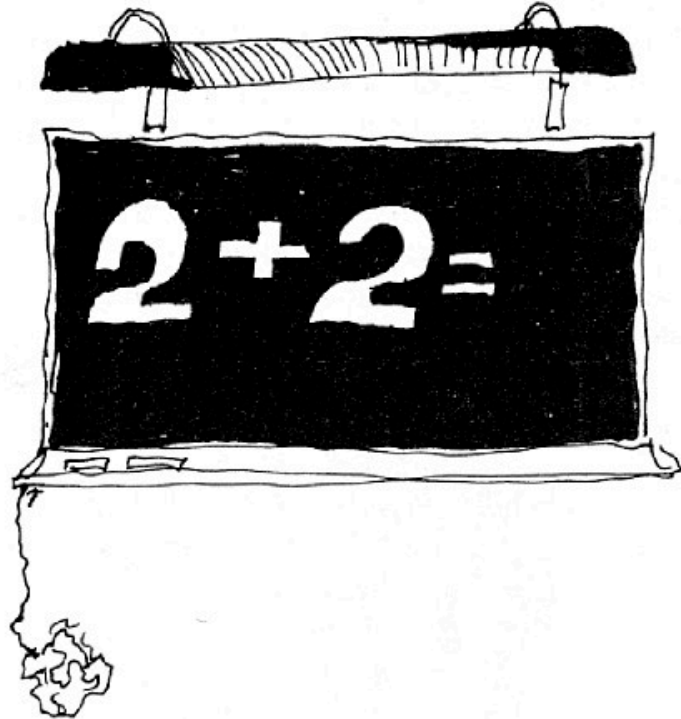
Barneskolen

Børn er børn og ikke små voksne. I grundskolen skal de ikke stemples og sorteres. Undervisnin-

gen skal møde dem hver især, hvor de står, og udvikle dem derudfra.

Børnene er ikke »alles børn« men familiens børn. Af familien har skolen fået børnene betroet.

Læreren er også opdrager. Det ville være umenneskeligt og ukærligt, hvis en voksen i så

lang tids samvirken med børn ikke påtog sig en opdragerrolle. Men læreren optræder som opdrager på egne vegne og med ansvar over for de konkrete forældre. Hun gør det ikke på samfundets vegne, og ikke med ansvar over for statsmagten, der alene skal påse, at ingen trædes for nær.

Dette er fundamentalt for et demokratisk samfund, der vil kalde sig frit.

Skolen skal ikke være et redskab, hvormed flertallet eller en pædagogisk elite omformer børnene efter tidens gængse meninger og fordomme. Ganske som styreformen hviler på de regerendes samtykke, således hviler den enkelte skole på de nærværende forældres tillid. Der skal ikke lægges hindringer i vejen for skoler, der med bred forældre-opbakning ønsker at gå nye veje. Friheden går med andre ord så langt, forældrenes tillid rækker.

Indflydelsen på skolerne skal ikke blot lægges ud til kommunerne, men videre ud til den enkelte skole, med forældrerepræsentationen som en afgørende instans i alle spørgsmål undtagen økonomien, der selvfølgelig må ramme-lægges af kommunen.

Mangfoldigheden og forskellighederne fra skole til skole er en gensidig inspiration. Nye veje kan forsøges. Går det godt, kan andre lære deraf. Går det skidt, er skaden til at overse, og andre kan spare sig ulejligheden. Når ingen kan skyde

skylden på centrale direktiver, kan den enkelte skoles lærere fastholdes på deres ansvar for undervisningen. Derfor må læreren også have pædagogisk frihed. På en skole af overskuelig størrelse med god forældrekontakt vil en lærer næsten altid kunne få sin vilje med hensyn til undervisningsmaterialer m. v., når blot hun kan overbevise forældrene om, at hun selv tror på sine metoder – hvilket jo er en rimelig betingelse.

Det brogede skolebillede nødvendiggør en særlig hjælp til børn, der skifter skole. De bør tilknyttes en bestemt lærer og evt. et par af de større elever. I øvrigt er det erfaringen fra de frie skoler, at der trods total pædagogisk og skemamæssig frihed er stor overensstemmelse i undervisningen i færdighedsfagene.

Forældrestyret kan føre til skoleformer, som et mindretal i skoledistriktet ikke bryder sig om, ganske som der i dag er nogle, der er utilfredse med folkeskolen. Derfor bør der være så frit et skolevalg som muligt imellem kommunens skoler, idet tilbud om skolekørsel selvfølgelig kun gælder distriktskolen. Skulle det føre til en vis »konkurrence« om eleverne enkelte steder, er det ingen skade til.

Af samme grund må adgangen til at oprette og drive skoler på privat initiativ bevares og udbygges som en valgmulighed, et alternativ og en udfordring til den offentlige skole. Også de frie kostskoler, efterskolerne, er en meget værdifuld valgmulighed for 14–18-årige, der trænger til at komme hjemmefra og få undervisning under andre former.

Skolens hverdag må aldrig domineres af prøveforberedelser og karakter-jag, som indsnævrer arbejdsvevnerne til det umiddelbart målelige. På den anden side vil en udvikling af personligheden, fantasien og horisonten som regel sætte sig visse målelige spor, som uden større skade kan gøres til genstand for en vis vurdering.

Prøver og eksaminer må ikke være obligatoriske i det obligatoriske uddannelsesforløb. Men for dem, der vil søge boglige uddannelser, må der stilles boglige krav. Her må prøve-niveauet ikke skride nedad. Og her bør der for elevens skyld medvirke en kvalificeret censor.

10.-12. uddannelsesår

Undervisningspligten skal ikke forlænges, og muligheden for – med skolenævnets godkendelse – at forlade skolen efter 7. skoleår skal bevares. De disciplinære problemer vil vokse lærerne over hovedet, hvis man holder på de skoletrætte mod deres vilje – det gælder, uanset om man ansætter nok så mange lærere og tilbyder nok så mange nye interessante fag. Det afgørende er, at nogle unge længes efter en tilværelse uden pædagogisk tilrettelæggelse. Det bør man ikke nægte dem. Der er jo nok, der ønsker at fortsætte.

Man bør i stedet tilbyde de skoletrætte juniorjob, føl-ordninger, lærepladser, m. v. og sikre dem mulighed for – og bedre støtte til – at vende tilbage til uddannelsessystemet og voksenunder-

visningen, såfremt de på noget tidspunkt fortryder, at de gik tidligt ud af skolen.

Arbejdsstederne bør i højere grad også være læresteder, evt. under et vist tilsyn og i vekselvirkning med en uddannelsesinstitution. Ikke mindst af hensyn til dem, der går tidligt ud af skolen.

I stedet for at opfinde nye uddannelser for den såkaldte »restgruppe«, skal vi forbedre denne gruppes muligheder for at kvalificere sig på en anden og mere praktisk betonet måde.

Det er afgørende at holde igen over for organisationernes ønsker om at hæve den boglige adgangstærskel på områder, hvor det ikke er påkrævet af hensyn til det job, der skal udføres. Der må ikke skabes unødige sociale barrierer for børn fra »ikke-boglige« hjem. Derfor bør nogle uddannelser tværtimod afkortes. – Til gengæld bør længere uddannelsestid ikke automatisk medføre bedre løn- og arbejdsvilkår hos det offentlige.

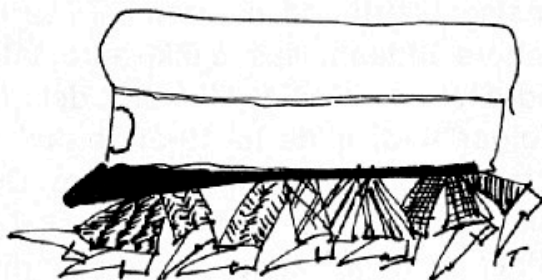
Det følger heraf, at de 16–19-årige skal have lov at specialisere sig efter evner og behov. De praktiske og de boglige uddannelser skal ikke samordnes så meget, at det går ud over niveauet eller forlænger uddannelsestiden.

Erhvervsuddannelserne skal ikke pustes op med obligatoriske almene discipliner. Danmark har en stærk tradition for udbredt almen folkeoplysning på frivillig basis. Intet tyder på, at vi behøver forlade dette princip i fremtiden, hvor forståelsen for værdien af folkeoplysning snarere bliver større i takt med det stigende uddannelsesniveau.

Mesterlæren skal bevares som en valgmulighed for de unge – også selv om flertallet i organisationerne foretrækker EFG.

De, der ved, hvad de vil, og som selv finder en læreplads, skal ikke mod deres vilje tvinges til at gennemgå EFG-basisåret. Til gengæld bør der ske en koordination af undervisningen af EFG-lærlinge og andre lærlinge, i hvert fald de sidste 3 år af læretiden, således at skolernes kapacitet udnyttes bedst muligt.

HF skal bevares som en genvej til de videregående uddannelser. Gymnasiet skal være studieforberegende med tilpas høje boglige krav, som sikrer et vist fond af viden og færdigheder hos de omkring 30% af eleverne, som straks vil påbegynde en videregående uddannelse.

Det skal være muligt både at oprette og drive private og selvejende real- og studenterkurser m. v. Elevbetalingen bør nedsættes, således at det er elevernes ønsker, der bliver afgørende for, om undervisningen skal foregå på private eller offentlige institutioner. De fleste nybrud i dansk uddannelseshistorie er sket på privat initiativ. Det bør også være muligt i fremtiden.

Læreruddannelsen

Læreruddannelsen skal først og fremmest sigte på at modne og dygtiggøre de vordende lærere, samt gøre dem fortrolige med pædagogikkens historie, teori og praksis. Der bør indføres en bedre undervisningspraktik, hvor to lærerstuderende deler et embedes pligter og løn i mindst et halvt år under en erfaren lærers tilsyn.

Også andre end læreruddannede skal kunne søge og få lærerembeder til gavn for vekselvirkningen med det øvrige samfund. Bl. a. derfor må begrænsningen af tilgangen til seminarierne fastholdes.

De stive regler omkring liniefagene må opløses, således at de to liniefag kan tages i forlængelse af hinanden, evt. på to forskellige seminarier. Derved bliver det muligt at undgå nedlæggelse af de små seminarier.

De videnskabelige studier

Det frie studium skal bevares. Studierne skal ikke gøres mere skoleprægede og gruppeorienterede, end at den enkelte fortsat kan vælge sin egen vej til eksamensbordet.

De videnskabelige studier skal være åbne, også for folk med utraditionel baggrund. Men niveauet skal være så højt, at Danmark og danske forskere kan nyde gavn af frugtbar vekselvirkning med den ypperste forskning i verden.

Adgangsbegrænsning kan være et nødvendigt onde, f. eks. for at reducere 80'ernes »overpro-

duktion« af akademikere. Men venstre ønsker hurtigst muligt adgangen gjort friere, evt. kombineret med stopprøver til sikring af niveauet. Studierne skal generelt afkortes. Til gengæld skal der sikres tilbud om licentiatsstudier og -grader for dem, der er interesseret i selvstændigt videnskabeligt arbejde.

Vi skal nedbryde uddannelsesbåse

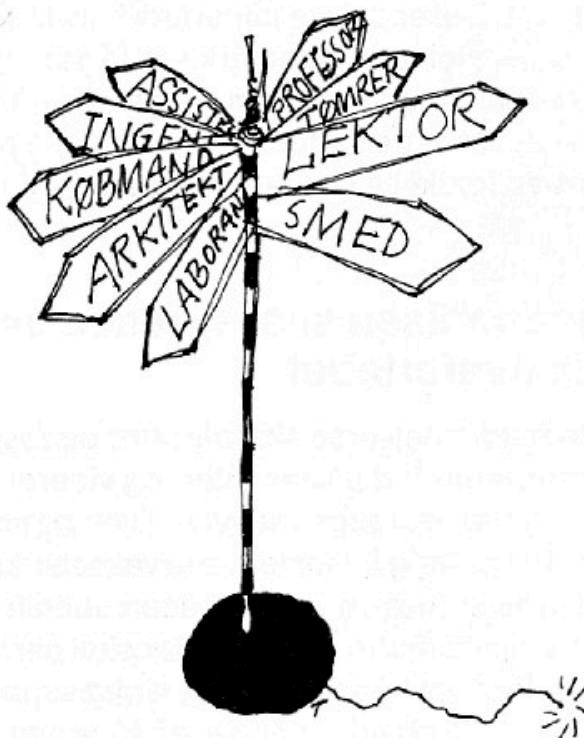
Det skal gøres lettere at skifte uddannelsessted uden at skulle begynde forfra. Man skal kunne sammensætte en uddannelse af elementer fra forskellige uddannelser. Man skal kunne supplere en uddannelse med nye, erhvervsrelevante elementer fra andre uddannelsessteder. Derved kan den »strukturelle« arbejdsløshed begrænses. Midlet er meritoverførsel, d. v. s. regler for, hvorledes gennemgående uddannelsesforløb kan give en elev adgang til at springe ind på et senere trin i andre, evt. beslægtede uddannelser. Eleven skal kunne følge med i undervisningen på det nye uddannelsessted, men skal ikke nødvendigvis have haft de samme fag, som de nye studiekammerater.

Meritoverførsel er et indlysende alternativ til de meget populære tanker om basisuddannelser og uddannelsescentre, som desværre ofte medfører centralisering af uddannelses tilbuddene i nogle få store byer, og som giver studieforlængelser for alle parter. Tilmed hviler disse ideer på den illusion, at man kan beskæftige sig med alting på én gang. I realiteten er nogle af basisuddannel-

serne da også blevet præget af en hidtil ukendt grad af specialisering, hvor man arbejder med ganske snævre projekter det meste af tiden. Man kan derfor ligeså godt lade de unge specialisere sig på forskellige selvstyrende institutioner, når blot det gøres lettere at komme fra den ene til den anden.

Vi skal nedbryde ansættelsesbåse

Målet er, at de bedst kvalificerede får jobbet. Og det er ikke altid dem, der har et bestemt eksamenspapir fra en bestemt uddannelse.

Vi har i årevis uddannet en stor del af ungdommen til noget, de pågældende ikke kan blive. Især

akademikere. Hvis denne talentmasse ikke skal gå tabt, må de have mulighed for at søge ind på beslægtede områder. En cand. mag. i tysk skal kunne undervise i tysk i folkeskolen, hvis hun tager et kort pædagogisk tillægskursus.

Og den læreruddannede skal gennem kurser på lærerhøjskolen kunne kvalificere sig til at undervise i gymnasiet. Sprogkyndige skal på korte kurser kunne dygtiggøre sig til job i erhvervslivet, hvor sprogkundskaber fortsat er en mangelvare. En arbejdsløs læge kan blive en god sygeplejerske, og historikeren og matematikeren kan bruge deres analytiske evner på mangfoldige områder. Det engelske imperium blev ledet af klassiske filologer! Danmark kan få stor nytte af sin veluddannede ungdom. Til gengæld må det være slut med de lønforskelle, der alene begrundes med forskelle i uddannelsens længde.

Uddannelsen skal spredes over hele livsforløbet

Grunduddannelserne skal afkortes og ressourcerne sættes ind på den efter- og videreuddannelse, der søges senere i livet, og som langt bedre indgår i en levende vekselvirkning med arbejdslivet og virkeligheden uden for uddannelsesinstitutionerne. Derfor skal der være godt tilbud om både almen og faglig supplerings af skolegang og uddannelse, på folkehøjskoler, idrætshøjskoler, specialarbejderkurser, enkeltfagkurser, enkeltfagsundervisning på seminarier

og universiteter, brev- og radio-TV-undervisning
o. s. v. o. s. v.

De, der går tidligt ud af skolen, skal således til enhver tid kunne indhente det forsømte, hvis de ønsker det. Når man selv vælger, føler man sig selv medansvarlig for udbyttet. Når motivationen er til stede, lærer man langt bedre. – Og hvis man ikke har lyst, er det en menneskeret at kunne blive fri.

Støtteformen

Man kan ikke have fri adgang og uddannelsesløn på samme tid. Det vil kræve en voldsom bureaukratisk kontrol med, om de studerende bestiller tilstrækkeligt. Og det vil sende en flodbølge af ansøgere ind på uddannelsesinstitutionerne, som simpelthen vil bryde sammen, medmindre der samtidig gennemføres en permanent og meget skarp adgangsbegrænsning med kødannelser, point-tælling o. s. v. o. s. v.

Det er ikke rimeligt, at de kort-uddannede skal betale uddannelsesløn til de længere-uddannede. Låne-princippet er rigtigt, når det ledsages af rentelettelser og/eller stipendier i de første studieår.

Til gengæld kan man på en indlysende måde lette tilbagebetalingen for de ny-uddannede ved at afskaffe anciennitetsprincippet, d. v. s. det princip, at lønne stiger kraftigt med tjenestealderen. Princippet er især udbredt hos det offentlige, hvor 80% af de højere-uddannede finder beskæftigelse.

Det er komplet urimeligt, at personer med 20 års tjenestealder ofte får 50–75% mere i løn end personer med 2 års tjenestealder. Sidstnævnte har oven i købet studiegæld, etableringsudgifter, småbørn o. s. v. Hvis anciennitetsprincippet afskaffes, får de nyuddannede langt bedre råd til at afbetale studiegælden. Anciennitetsprincippet er jo netop allermost udbredt netop på de længere-uddannedes ansættelsesområder.

For dem, der er gået tidligt ud af skolen, bør

der gennemføres en statspræmieret uddannelsesopsparingsordning i lighed med boligopsparingsordningen.

Endvidere bør stipendiestøtten gives som en lige stor uddannelseskonto til alle, hvorved der bliver store beløb i reserve til dem, der tidligt forlod skolen.

Helst fri adgang

Venstre-regeringen foreslog adgangsbegrænsning i 1974, tvunget af sur nød. Det vil alle forstå, når den enorme overproduktion af akademikere bliver en realitet i 80'erne. På mange områder vil kun en tiendedel af de færdiguddannede få det ønskede arbejde, fordi kandidat-årgangene vokser samtidig med, at den »naturlige afgang« på grund af alder er forsvindende; de fleste blev nemlig ansat i perioden 1965–75.

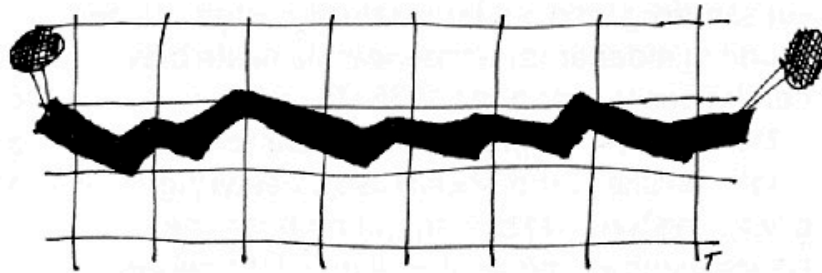
Men adgangsbegrænsningen bør først og fremmest ske i form af en ressourcestyring, d. v. s. en styring af bevillinger og byggerier. Begrænsning af adgangen skal kun finde sted, når det dokumenteres, at der ikke er plads til flere på det pågældende uddannelsessted. Derved undgås det, at der afvises studerende fra områder, hvor der er god plads til flere studerende, f. eks. ved adskillige universitetsfag. Samtidig sikres en god ressourceudnyttelse, og de unges frie valg begrænses mindst muligt.

På længere sigt er det Venstres håb, at øget oplysning om beskæftigelsesmulighederne samt en vis lønudjævning mellem kort- og langtuddan-

nede kan genskabe balancen mellem udbud og efterspørgsel på de forskellige uddannelser.

Niveauet skal sikres

Venstre ønsker bevægelighed og valgmuligheder. Men ikke på bekostning af niveauet på det enkelte uddannelsessted. Hvor boglige og teoretiske forudsætninger er nødvendige, skal der ikke slækkes på de boglige krav. Institutionernes selvstyre skal modsvares af en effektiv afprøvning af resultatet ved udefra kommende kompetente censorer. Repræsentanter for »aftagere« skal i højere grad inddrages i arbejdet med ændringer af studieforløb.

Niveauet kan evt. sikres gennem stop-prøver først i uddannelsesforløbet, hvilket samtidig kan bidrage til at overflødigøre en egentlig adgangsbegrænsning.

Socialpolitikken

Det er uantageligt, hvis børnefamilierne først får råd til en børnevenlig bolig, når børnene for-

længst er kommet hjemmefra. Det kalder på en socialpolitisk indsats, der gennem overførsler (børnetilskud) samt tilskud til institutioner og dagpleje m. v. retter op på uligheden og sikrer en bedre anvendelse af boligmassen.

Det er ligeledes velbegrunderet at sikre alle i alderdommen, dels fordi ikke alle har samme muligheder for at spare op, dels fordi ingen ved, hvor længe, de lever, og hvor store behov, de får. Andre eksempler kan nævnes.

Netop fordi vi af andre – og gode – grunde ikke vil gennemføre samme løn for alt arbejde med deraf følgende tvangsarbejde og stagnation, netop derfor må de liberale gå foran, når det gælder at sikre en rimelig omfordeling af produktionsresultatet. Derved kombinerer vi den mest decentraliserede og effektive produktionsmåde (markedsøkonomien) med den størst mulige tilfredsstillelse af borgernes behov.

Uligheder skal bekæmpes og udlignes, hvor det kan ske uden skade; men hvis man går så vidt, at man undergraver motivet for at arbejde, tjene penge og spare op, så gør man på længere sigt socialpolitikken en bjørnetjeneste – så bliver der ikke så stor en indkomstmasse at beskutte til alle de sociale formål.

Arbejdsmarkedsproblemer

Tryghedsgoderne undergraves ligeledes af tendensen til at ville »løse« problemer på arbejdsmarkedet ved at skubbe de ældre ud og holde de unge i endnu længere ubrudte skoleforløb.

Derved nærmer vi os et fremtidssamfund, hvor efterhånden kun de 25–55-årige kan få plads på arbejdsmarkedet, hvor de på få år må tjene til hele livet, samtidig med at de skal varetage næste generations opvækst – medens en stigende del af befolkningen ikke kan få tiden til at gå.

Den sociale strategi skal tværtimod gå ud på at lukke arbejdsmarkedet op for de såkaldte marginalgrupper.

De ældres ønske om deltidsbeskæftigelse langt op i årene må imødekommes. Der skal evt. reserveres særlige »skånejob« med nedsat arbejdsbyrde og nedsat betaling til pensionister og andre, der i forvejen får en indkomst fra det offentlige.

Faste aldersgrænser må opblødes og begrænses; men man skal ikke kunne klæbe til lederjob.

De unge skoletrætte skal tilbydes junior-job og »føl-ordninger«; og ungdomsarbejdsløsheden skal nedbringes gennem lavere lønsatser for 18–19-årige.

Handicappede skal indpasses i det almindelige skole- og arbejdsliv så langt de selv og deres pårørende ønsker, og så langt det overhovedet er praktisk muligt og økonomisk forsvarligt.

Den påstand, at »der jo ikke er arbejde nok«, er på længere sigt både uholdbar og farlig. Arbejdsmængden vokser med arbejdsstyrken. Der er ingen som helst grund til at forvente noget permanent misforhold mellem udbuddet og efterspørgslen på arbejde. Automationen og den midlertidigt svigtende udenlandske efterspørgsel ændrer intet herved.

Ejheller er der grund til at frygte, at der bliver for få »lette« job. Det afhænger for det første af lønnen. Gennem løntilskud og »skånejob« til svage grupper kan lette job bevares. For det andet bliver der på grund af den stigende uddannelsesgrad færre om at konkurrere om de lette job. For det tredje er et af vækstområderne netop service-sektoren, hvor der er et broget udbud af forholdsvis enkle og uforanderlige arbejdsfunktioner.

For den enkelte virksomhed og den enkelte organisation kan det være mest bekvemt blot at satse på den mest effektive del af arbejdsstyrken og lade resten blive forsørget af det offentlige. Netop derfor kræves der en aktiv offentlig indsats for at sikre den enkeltes valgmuligheder og for at hindre, at der kastes vrag på den rigdomskilde, som enhver velmotiveret arbejdskraft udgør. For hver ekstra skilling, der tjenes af dem, der kan og vil yde en indsats, får det offentlige jo sin store part til gavn og glæde for dem, der ikke kan.

Socialpolitik er ikke kun at dele penge ud, men også at skaffe penge. Og det er frem for alt et spørgsmål om solidaritet med – og agtelse for – de svage i samfundet.

Kulturpolitik

Når talen er om liberal kulturpolitik, forventer mange nok at få en afklaring af det liberale menneskes forhold til fastere begreber som kunstfond, det kongelige teater, kunstakademiet, Sjællands Symfoniorkester, Danmarks Radio, det

eksperimenterende teater og lignende. Med andre ord vort forhold til musikliv, litteratur, teater, farver og former – til åndelige frembringelser.

Men for den liberale ville det være for snævert, for der findes ikke nogen patentopskrift herpå. Vi ville nødigt leve en tilværelse uden de udfordringer, kunstneriske oplevelser giver, men vi ønsker ikke – som så mange andre – at se den såkaldte kulturpolitik spændt foran en bestemt ideologisk vogn. For den liberale er kulturpolitik noget bredere og mere end blot et ideologisk vækkelsesmiddel.

Liberal kulturpolitik er kendetegnet ved frisind, ved forståelse for mange og forskellige former for menneskelig udfoldelse, men først og fremmest ved respekten for andre og andres ret.

I vore dage er det ikke altid let at leve med en sådan livsholdning, det kan meget nemt – især overfor dem, der har facitlisten at holde sig til – tage sig holdningsløst og rådvildt ud. Og på sin vis er det da også rigtigt, thi en liberal ved ikke, hvor det ender eller skal ende. Det eneste en liberal er overbevist om, er at lader man mennesket selv råde, så vil det søge det, det selv føler rigtigt og meningsfyldt. Og større mål end menneskets ret dertil sætter vi os ikke.

Når kulturpolitik spærres inde i politiske ideologiers snærende bånd – bliver det let noget afstumpet noget – et middel til et mål. Blandt andet af den grund ofrer vi i vor tid mange kræfter på en uvidende og intolerant diskussion om kunstliv, kunstnere og kunststøtte. Vi diskuterer ofte kunst og kunstnere, som om det er ting

og mennesker, der kun har et formål: at fornærme os. Vi mistror dem, frygter dem, fordi de piller ved vore faste begreber og fordi vi frygter, at de gør det af ideologiske grunde.

Det har medført en skepsis og en frygtsomhed over for al kunst, som skader musiske menneskers muligheder uhyre. Vi er blevet frygtsomme over for alt, hvad der smager af noget ikke-materielt. Det er synd for skabende mennesker, der klemmes ned i denne proces. Det har et samfund ikke råd til.

Ganske vist har intolerancen og egoismen fået mod til at tage ordet, men efter at have hørt på den nogen tid fornemmes atter et ønske om og en tro på den folkelige kunst og åndsfrihedens ubetvingelige styrke. I modsætning til tidligere

ikke alene båret af de få og privilegerede, men af en trang hos os alle til tankens frihed og skaber-glædens frie udfoldelsesmulighed.

»Kultur er ikke en fin menuet, i en fortidsfredningsforening, men det er at slå for sin modstanders ret, til at slå for den modsatte mening«, skrev Piet Hein.

Et samfund, der har denne frisindets styrke, er et godt liberalt samfund. En sådan styrke ligger der i den liberale tanke om det ukrænkelige individ, som ikke nok så mange besnærende krav om orden, styring, planlægning og kontrol kan fravriste os. Men det kræver en vis selvtillid og den selvtillid er vi først så småt ved at genvinde.

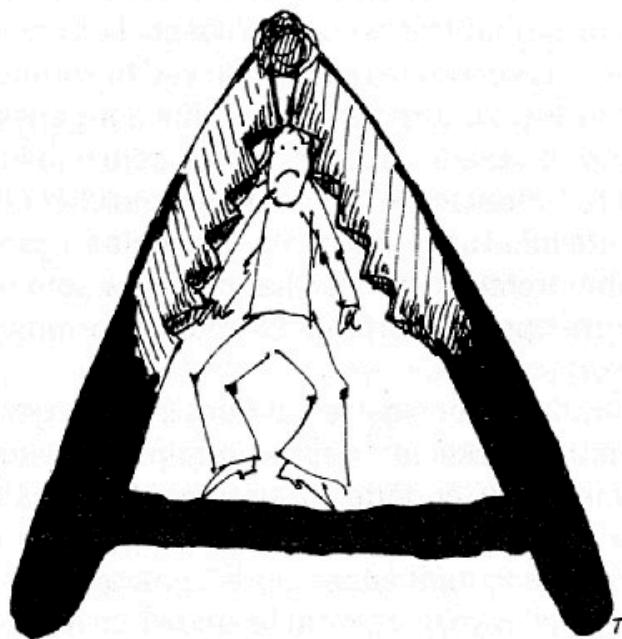
Sagen er jo, at vi har været søgt fravristet vor selvtillid og vor tro på vort eget værd. Vi er søgt nivelleret ned til brikker i et stort spil, og andre spiller. Vi er foregøglet, at vi kun kan frigøre os fra disse kræfter, hvis vi indordner os og tilpasser os. Vi er bildt ind, at blot vi underkaster os et altfavnende fællesskab, vil dette sørge for os, give os til dagen og vejen og give os løsningen på, hvad der er godt og ondt. Give os trivsel, lighed og lykke.

Dette er forkert. Intet kollektivt kan erstatte summen af frie menneskers vilje. Under den forudsætning, at vi har noget, vi vil med vort liv, at vi har en mening, at vi selv tror på den og er villig til at kæmpe for den. Tabes denne tro, bliver vi rodløse og kaster os over folkeførere og folkeforførere.

Der er afgørende forskel på det liberale synspunkt på kultur og kunst og det socialistiske, som det f. eks. mødes i Socialdemokratiets principprogram. Som det første punkt under overskriften taler man om kulturkampen. »Kulturkampens mål er nedbrydning af classeskel eller privilegier og fremme af fællesskab, lighed og medbestemmelse i alle dele af samfundslivet«.

For liberale forholder det sig anderledes. Vi har

ikke noget ønske om at lade kunsten, skolen og videnskaben tjene vore interesser. Vi har det mål at skabe et samfund, hvor kunst og videnskab kan trives frit og berige os alle. Og hvor vi alle frit kan vælge det, vi vil lade os berige af.

Liberale er ikke bange for at lade folk vælge selv.

Og her er vi ved det, der skiller os fra mange andre politiske partier. Vi ønsker at tilvejebringe så mange gode tilbud som muligt, men vi vil lade folk selv afgøre, om de vil have dem eller ej. Det tør andre ikke.

Og hvad der sker, når nogle få på alles vegne tager patent på det rigtige, har vi netop oplevet. En bitter kamp mellem »de gode, rigtige og kulturelle« og »de rindalistiske og kulturfjendske«. De sidste tilhører reaktionen. Et enkelt citat fra kulturminister Niels Mathiasen illustrerer dette: »Vi må erkende reaktionen ved udformningen af en aktiv kulturpolitik, en politik der genskaber troen på kunsten som andet og mere end luksus. Vi må fortælle folk, at kunst og kultur har en videre mission end blot at underholde og fornøje et mindretal, at kunsten har haft og stadig har en enorm opgave i forbindelse med udformningen af vort samfund«.

Hvad der her siges er, at kunsten skal tjene og samfundet skal ændres ved hjælp af kunsten. De, der ikke forstår dette, tilhører reaktionen. Kunst skal tjene og kunst skal belyse – siger man – og kryster langsomt ånden ud af kunsten. Men kunst skal ikke! Kunst er – som levende individer – ikke noget statsmagten hundser med.

Kulturpolitik drejer sig om oplysning og frihed, om rummelighed og frisind, om lysten til at åbne sig og blande sig. Vi er søgt gjort ensartede i vore forestillinger om sand kunst og sand kultur, netop fordi kun det sande tjener det rette mål. Reaktionen herimod – som man så hånligt taler om – kan nok have sine primitive sider, men er

trods alt præcist hvad den betegnes som: reaktionen. Den er netop vendt mod al den naragtige konformitet og konfektionssyede samfundsrelevans, som man har fordret af såkaldt »sand« kunst.

Reaktionen viser, hvor tomhændet vi har været og den er en forudsætning for, at folk får mod til at tænke nyt og selvstændigt, og det er atter en forudsætning for menneskelig udfoldelse; en forudsætning for kunst.

Den liberale sætter sig ikke bombastiske politiske mål for kulturpolitikken. Vi er mere ydmyge. Vor ydmyghed kommer af en tro på mennesket som noget særligt, hvis karakter ingen nogensinde bliver klog på, og som man derfor gør klogest i at respektere og ikke sætte sig til doms over og ikke misbruge i en ideologisk kamp for at opnå det, nogen har resonneret sig frem til som det rigtige.

Ideen om åndsfrihedens nødvendighed blev skabt af mennesker, der i allerhøjeste grad var forankrede i en bestemt tro, og som følte sig forankrede i et bestemt folkeligt fællesskab. Det er ikke tilfældigt. Friheden er nemlig både meningsløs og unødvendig for den, der ikke føler sig åndeligt bundet af noget som helst. Den, der svæver frit og uforpligtet over vandene, har jo ingen frihed behov, men kan med vinden blæse i en hvilken som helst retning. Det ene kan være lige så godt som det andet.

Frihedens nødvendighed blev indset af mennesker, som efter århundreders religionskrige drog den konklusion, at hvis de selv skulle opnå

friheden til at være tro mod deres idealer og værdier, så måtte de indrømme andre den samme frihed. Den, der ikke sanser, hvor livsnødvendigt hans egen frihed er, kan heller ikke fatte, at andre har behov derfor.

Frihedens værste modstander er derfor ligegyldigheden, flokmentaliteten og tolerancen i betydningen »lad bare enhver blive salig i sin tro«. Derfra er der meget kort til den totalitære stat, fordi man ikke vil kunne argumentere imod den.

Når det hele er et fedt, hvorfor så den besværlige frihed?

En liberal kulturpolitisk er ikke ligeglad, men udspringer tværtimod af en så stor respekt for åndslivet og for den enkeltes ret til at være tro mod sine egne idealer og værdier, at tanken om offentlig monopolisering og autorisation af bestemte åndelige strømninger er en afskyelighed.

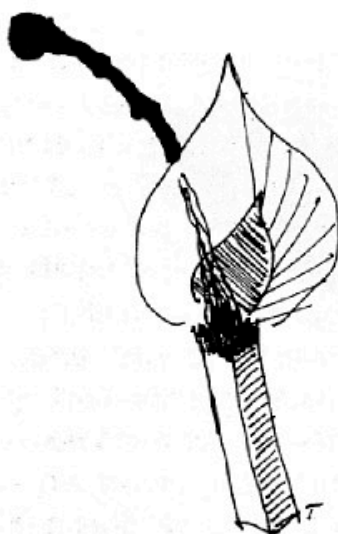
Den folkeligt-liberale kultur hviler på historiens strømninger og på de forhåndenværende danskeres holdninger, bevægelser, tvivl og tro.

Nu opstod det danske samfund ikke i går og kan derfor ikke i dag formes efter forgodtbefindende – ej heller ud fra liberale målsætninger.

Samfundet i dag har historiske rødder og præg af mange forskellige politiske viljer. Samfundet er blevet struktureret ved mange kompromiser på en sådan måde, at det ikke altid er let at øjne, hvor den liberale hånd var med. Og hvor ikke. Det er nu engang de givne vilkår. Derfor må vi også anvise liberale veje på samfundsområder, »udviklingen« har placeret som kulturelle.

Energipolitik

Tilvejebringelsen af den nødvendige energi vil i de kommende årtier være en afgørende opgave for hele verden. Det er ikke alene forudsætningen for, at vi selv kan bevare og forbedre vore egne økonomiske sociale og kulturelle vilkår. Adgangen til at anvende en energikrævende teknologi vil også være forudsætningen for, at industrilandene gennem bistand til udviklingslandene kan

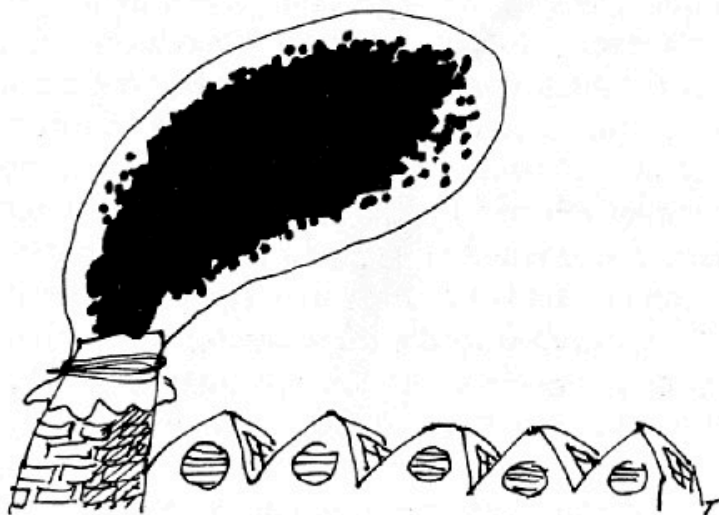

hjælpe med til at løse disse landes store økonomiske problemer.

Den uafviselige nødvendighed, vi står over for, betyder at vi ikke kan tillade os at vælge mellem forskellige energikilder. Tværtimod tyder alt på, at det er nødvendigt at vi udnytter alle tilgængelige og forsvarlige former for energi. Af økonomiske og politiske grunde er det samtidigt ønske-

ligt, at Danmark ikke påny gør sig selv afhængig af en enkelt eller nogle ganske få energiformer.

Etablering, produktion og anvendelse af kernekraft, olie, naturgas, vindenergi, solvarme, solenergi, jordvarme og kul må derfor indgå i den fremtidige danske energipolitik. Gennem internationale og regionale samarbejdsaftaler må man finde frem til, hvordan disse energiformer på den mest hensigtsmæssige måde kan tilvejebringes og udnyttes. Der må samtidig etableres den nødvendige sikkerhed for uhindret energiforsyning.

De miljømæssige problemer, der er knyttet til næsten enhver form for energiproduktion, må naturligvis løses.

Samtidig bør energiforbruget finde sted uden nødvendigt spild. Energibesparende metoder såvel i erhvervslivet som i de private husholdninger bør derfor fremmes mest muligt.

En alsidig og langsigtet energipolitik forudsætter dansk deltagelse i internationalt samarbejde om kortlægning og udnyttelse af klodens energiresourcer. Danmark bør støtte et udvidet energipolitisk samarbejde inden for EF og mellem de nordiske lande med henblik på en højere grad af forsyningssikkerhed. Opsøgning og udnyttelse af energiressourcer på dansk territorium må begrundes. Udvikling af metoder til produktion af energi og af energibesparende metoder må fremmes mest muligt. Uafklarede problemer omkring koncessioner, adgang til at etablere kernekraftproduktion m. v. må løses hurtigt, således, at de nødvendige investeringer i fremtidens danske energiproduktion kan begynde snarest muligt.

Energibehovet

Den økonomiske vækst er ansat til 3,5% pr. år i perioden indtil 1985 og 2,5% pr. år i perioden 1985–2000. Væksten er ikke ens i økonomiens forskellige sektorer. Således er industriens vækst i begge perioder antaget større end andre sektorer.

Den med den økonomiske vækst følgende vækst i energibehovet korrigeres som en virkning af energiprisen, energipolitikken og naturlige tendenser i energiforbrugets udvikling. Energiforbruget er antaget konstant indtil 1985, men de allerede stedfundne prisstigninger formodes at have en vis virkning. I perioden 1985–2000 antages energiprisen at stige med 50%. De naturlige tendenser omfatter effektivitetsforbedringer

samt f. eks. en stigende overgang til elektricitet indenfor alle sektorer.

Den ud fra disse forudsætninger beregnede forbrugsudvikling fremgår af nedenstående tabel, hvor tallene er angivet i mill. Gigakalorier.

	Netto energi				Brutto energi	
	Elektri- citet	Vækst % p.a.	Anden energi	Vækst % p.a.		Vækst % p.a.
1976	15	5,1	129	1,6	186	2,3
1985	23	3,5	148	0,9	228	1,6
2000	39		169		288	

Energiforsyningen

Opfyldelsen af disse behov foreslåes foretaget således:

Udnyttelse af elværkernes spildvarme, således at kraft-varme dækker en større del af opvarmingsbehovet.

Udbygning af elforsyningen med kulkraft og kernekraft. År 2000 regnes med 5 kernekraftværker, hvoraf 2 leverer kraftvarme. Første værk sættes i drift 1988.

Den danske naturgas eksporteres til lande med et udbygget distributionssystem.

Supplerende energikilder indføres gradvis. Vindmøller, solfangere, biogas, halm og skrald udnyttes ligeledes.

Begrundelsen for udeladelsen af naturgas som energikilde i Danmark er bl. a. denne energiforms

dårlige økonomi, som skyldes kombination af høj investering og høj brændselspris.

Gassen forudses eksporteret til de mellemeuropæiske lande, som fra midten af næste årti vil være nødsaget til at importere flydende gas fra andre verdensdele. Dansk gas vil derfor kunne afsættes til disse lande til en høj pris, og til gengæld kan Danmark indkøbe andre brændsler. Den lidt ringere forsyningssikkerhed som følge af udeladelse af gassen tænkes kompenseres ved opbygning af større beredskabslagre af andre brændsler.

Miljøpolitikken

Formålet må være at sikre et godt samfund for nuværende og fremtidige beboere på kloden. Forurening af luften, jorden og vandet må derfor begrænses.

Samfundets indgreb med dette sigte må følge princippet: Forureneren må betale udgiften ved miljøforanstaltninger.

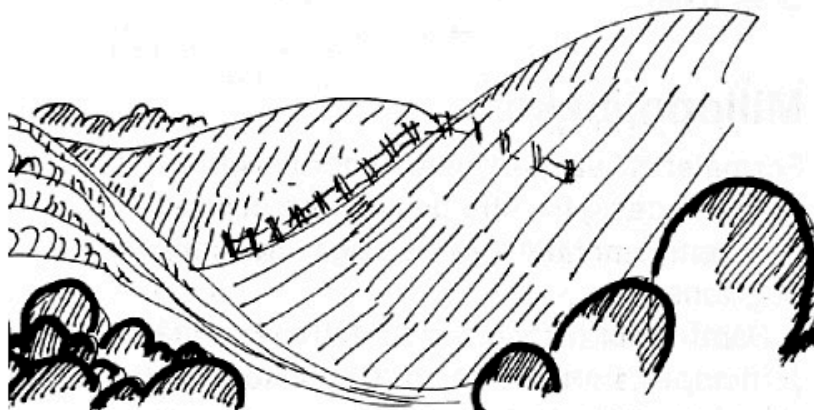
Dette gælder for nye virksomheder, der kender vilkårene ved etablering. For lovligt etablerede virksomheder må samfundet ledsage sine miljøkrav med bistand. Ellers er miljøkrav ensbetydende med nedlæggelse af virksomheder, der har eksisteret lovligt, før de nuværende regler var kendt.

Miljøforbedring forudsætter en indsats over grænserne. De europæiske fællesskaber er det mest brugbare instrument for en koordineret europæisk indsats for bekæmpelse af forurenin-

gen i luften og på havet, men nordiske og andre aftaler bidrager tilsvarende.

Det må være målet, at europæiske miljøkrav kan gennemføres uden at forvride konkurrencesituationen mellem de berørte virksomheder.

En hensigtsmæssig energipolitik, hvor olien bærer en væsentlig mindre andel af energiforbruget, mindsker forureningen af luften og havet. De alternative energiformer, herunder A-kraft – må derfor udvikles.

Med tilkomsten af mange nye stoffer vil hensynet til befolkningens sundhed kunne lede til behov for regler om anvendelse af visse stoffer i fødevarer, materialer o. lign.

Disse regler bør ikke have formynderiets karakter, men være båret af underbyggede sundhedshensyn.

For at undgå konkurrenceforvridning, eller begrænsning af frihandelen i Europa, bør nødvendige regler være fælles for landene i Europa.

Planlægningspolitikken

Et moderne samfund med en vidtdreven industrialisering forudsætter en planlægning for at beskytte interesser for helheden som for individet.

Bevarelse af væsentlige natur- og bygningsværdier er således et hensyn til helheden, og ligesom det også kan være en beskyttelse af den individuelle ejendomsret.

F. eks. kan beskyttelse mod generende virksomheder på nabogrunden være et hensyn til den enkeltes ejendomsret og trivsel.

Men en vidtdreven planlægning med detaljerede bestemmelser kan virke som formynderi og bedreviden om andres livsform.

Åbenhed i planlægningen er nødvendig. De berørte beboere har ikke andet værn for deres interesser, medens den erhvervsmæssige interesse i byudvikling desværre ofte har haft mulighed for at bryde fortroligheden omkring kommende zone-ændringer o. lign. Lokalplaner og befolkningens inddragen i beslutningsprocessen er et led heri. Men hvis kun en lille del af befolkningen i en lokalplans område viser interesse for de påtænkte ændringer, overlades billedet let til små, ekstreme grupper, som herved får uforholdsmæssig indflydelse. Denne form for nærdemokrati kan kun trives, når retten til at deltage i beslutningsprocessen følges af en bred opslutning fra den berørte befolkning.

Det er vigtigt, at planlægning ledsages af erstatning fra det offentlige, hvor en rådighedsbegrænsning fører til tab. Dette gælder også, hvor

en langsommelig beslutningsproces forhindrer en påtænkt disposition i årevis, som desværre ikke er et ukendt fænomen. Rimeligt korte behandlingstider for fredningsplaner, lokalplaner, o. lign. er en selvfølgelig del af respekten for ejendomsretten.

For at opnå størst mulig forståelse for planlægningen, bør denne opgave ligge decentraliseret, d. v. s. i størst muligt omfang hos kommuner og amter. Selvsagt kan den overordnede planlægning ikke dermed sættes ud af kraft, men udfyldningen af zoneplaner, dispensationer fra den fysiske planlægning og mange afgørelser af mindre rækkevidde bør i højere grad kunne afgøres i kommunerne, hvor kendskabet til de lokale forhold er bedst, og hvor afgørelsens konsekvenser for den berørte borger bedst kan gå ind i sagen med skyldig vægt.

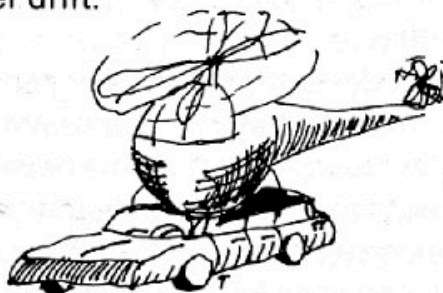
Der bør endvidere være sammenfald mellem beføjelse til planlægning og pligt til at udrede de ledsagende erstatningskrav.

Trafik, transport, kommunikation

Det er af afgørende betydning for et samfunds konkurrenceevne, at infrastrukturen m. h. t. veje, jernbaner, havne, lufthavne m. v. er veludbygget, så moderne transportmateriel kan udnyttes og føre til de lavest mulige omkostninger og en god trafikal service.

I samfundets afvejning af trangfølgen for de nødvendige investeringer må der lægges størst vægt på de dele, der vedrører erhvervsformål. Det

må endvidere være et mål, at der i konkurrencemæssig henseende er ligestilling i landets forskellige egne. Rene rentabilitetshensyn kan således ikke være bestemmende for banesystemets omfang eller drift.

Den kollektive trafik kan – rigtigt organiseret – aflaste den individuelle en del. Balancen mellem de to transportformer må findes ud fra hensynet til samfundets investeringer i trafiknettet og energipolitiske behov. Det sociale hensyn til persongrupper, der ikke besidder eget transportmiddel, og til områder, der er svagt betjent med offentlige transportmuligheder, må tillægges vægt.

Ikke mindst i de tyndt befolkede egne, hvor trafikunderlaget har været for spinkelt til at opretholde en rimelig bus- og banedrift, er det nok værd at overveje en samordning af de former for transport, der findes. Hvis koncessioneret busdrift, skolekørsel, sygehustransport o. lign. ikke holdes adskilt, men udnyttes maksimalt, kan der nås en bedre service for færre skattekroner.

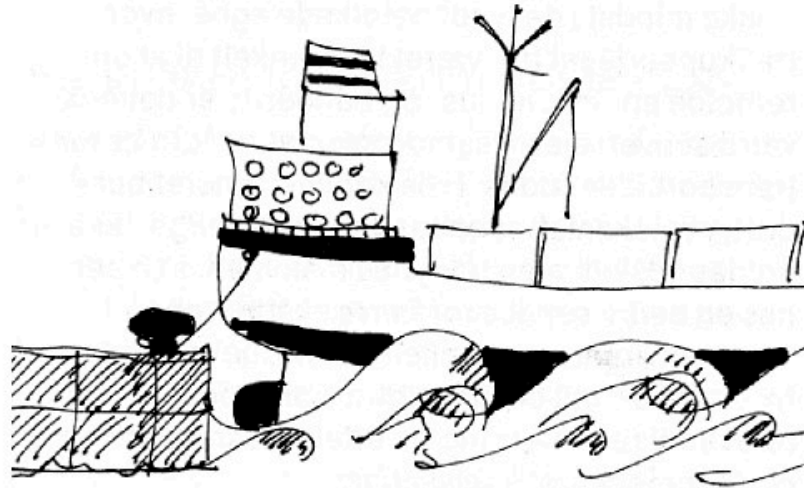
Vekselvirkningen mellem individuel og kollektiv transport må bevares, bl. a. som spore til den nødvendige forbedring og effektivisering af koncessionerede trafikselskaber.

Havne

Det er nødvendigt for Danmark, at den store vareomsætning med udlandet kan formidles effektivt og billigt. Et system af havne, der betjener den langtgående import- og eksport med hyppige anløb, er nødvendigt. De nuværende basis-havne, der i de internationale søfartskonferencer har faste (lavere) fragttakster, må bevares. Det er et led i EF-s havnepolitik, at subsidier, ad direkte eller indirekte vej, til havnene skal ophøre, således at konkurrencen kan blive ligelig. Danmark bør støtte denne målsætning.

Telekommunikation

En moderne teknisk udvikling forudsætter som hjælpemiddel telekommunikation af samme høje

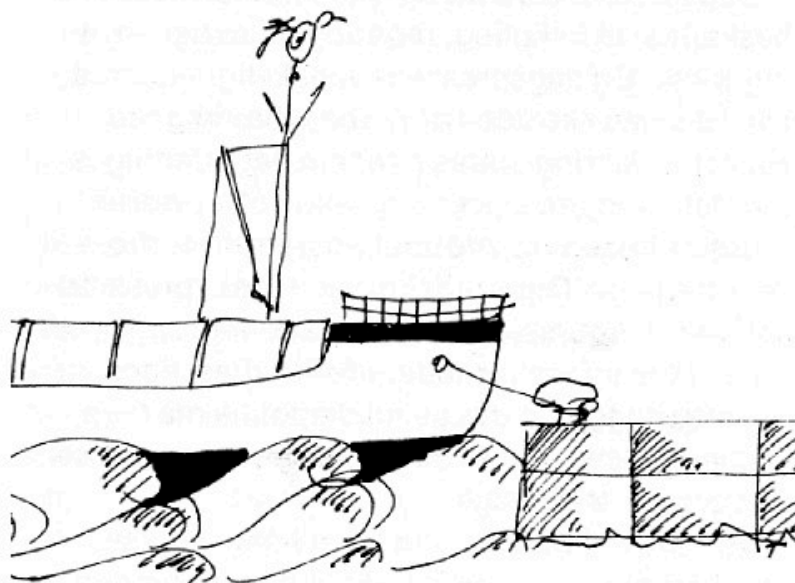

standard, som det bedste i udlandet. Ifølge sagens natur er mulighederne bundet til kabelnet o. lign. som ikke tillader flere selskaber at virke i samme område. Koncessioner er derfor nødvendige, men formen er ikke ligegyldig.

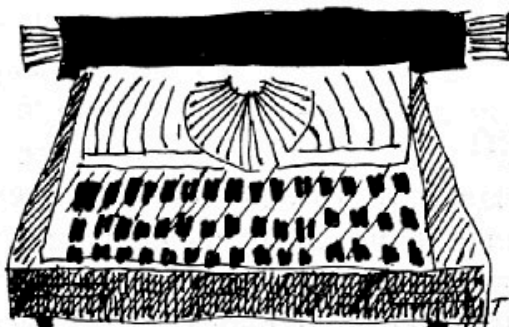
Ren statslig drift er udsat for risiko for usmidig service og dårlig tilpasning til skiftende investeringsbehov, hvorimod koncessionerede selskaber, der indpasses i samfundets overordnede planlægning, lettere kan løse opgaverne.

Pressen

Uden en fri dagspresse er der intet demokrati. Intet demokrati har kunnet eksistere uden en fri dagspresse, og hvor demokratiet er gået under, har diktatorernes første handling været at ophæve pressefriheden.

For et liberalt parti er det derfor afgørende nødvendigt, at grundlovens ord om enhver ret til frit at offentliggøre sine tanker på tryk, i skrift og tale virkeliggøres gennem opretholdelsen af en fri dagspresse, som i tilstrækkeligt antal og uafhængighed af myndighederne kan sikre den fri debat og borgernes krav på information.

Dagspressens uafhængighed må værnes, ikke beskæres, af folketing, regering og øvrige myndigheder. Og dagspressens vanskeligheder må, hvor det kan ske uden at skabe afhængighed eller favorisering, lettes gennem det offentlige foranstaltninger. Det er dog ikke nok at værne pressefriheden og informationsretten i forhold til det offentlige. Også indskrænkninger i pressefriheden fra organisationerne og andre grupper må modvirkes og om fornødent forhindres, ligesom det offentlige i sin øvrige mediepolitik må tage sådanne hensyn, som dagspressens overlevelse og trivsel måtte tilsige.

Venstre er imod statstilskud til dagspressen, fordi det er i det lange løb skaber en afhængig-

hed af statsmagten, der er uforenelig med dagspressens kritiske samfundsopgave. Gennem dagspressen skabes den fornødne, kritiske debat om de offentlige anliggender, uden hvilket folkestyret og dets institutioner stivner, og gennem dagspressens indsigt med det offentliges virke skabes et værn mod misforhold, som ingen anden kontrolforanstaltning kan erstatte. Kun i et åbent samfund er et folkestyre ægte og kun en fri dagspresse sikrer et åbent samfund. Venstre er også imod andre former for lovgivning, der gør dagspressen afhængig. Det gælder således en lovgivning om medejendomsret, der måtte påtvinge bladernes udgivere at overdrage en del af deres værdier og dermed en del af deres udgiverfrihed til organisationerne eller til de ansatte. Dagspressen – og andre »tendensvirksomheder« – må derfor undtages i en sådan lovgivning, uanset hvilken form den måtte have.

Venstre er derimod tilhænger af, at det offentlige medvirker til at fastholde den frie dagspresses stilling i samfundet, hvor det kan ske uden at skabe afhængighed. Det kan således ske ved, at det offentlige på linie med anden uddannelsesvirksomhed sikrer en tilstrækkelig åben, kvalificeret og fleksibel journalistuddannelse, svarende til dagspressens behov og i nøje samvirke med dagspressen selv. Det kan endvidere ske ved, at den offentlige takstpolitik tager hensyn til dagspressens samfundsmæssige betydning, og ved at dagspressen gennem forsknings- og udviklingsbistand, finansieringsordninger og andre erhvervsfremmende ordninger sikres et tidssvaren-

de produktionsapparat. Endelig er det vigtigt, at det offentlige – staten, amterne og kommunerne – i deres informationsvirksomhed – benytter dagspressen – især af hensyn til borgernes informationsret, som det offentlige ikke hidtil i tilstrækkelig grad har formået at leve op til.

En stærk og fri dagspresse er forudsætningen for et stærkt og frit folk.

Forsvaret

Da dansk sikkerhedspolitik bygger på medlemskab af en alliance mellem en række lande med baggrund i en demokratisk styreform, forudsætter dette, at hvert af landene – også Danmark – yder et bidrag til den fælles sikkerhed, som står i rimeligt forhold til landets økonomiske bæreevne.

Alliancens fortsatte muligheder for at løse sin fredsbevarende opgave i vor del af verden er meget afhængig af, at de enkelte landes bidrag beredskabsmæssigt som økonomisk, opfattes som rimeligt. Ønsker om at køre på frihjul i større eller mindre grad må derfor afvises, da de ødelægger formålet.

Det nødvendige beredskab til umiddelbar indsats for at forsvare det danske område må være højt på grund af de korte varslingsstider, som landets beliggenhed og den militærtekniske udvikling med hurtige fly og skibe nødvendiggør. Den meget avancerede teknik, som er nødvendig i såvel varslingsstjenesten som i moderne våbensystemer kræver en betydelig anvendelse af per-

sonel med langtidskontrakt. Det er både af økonomiske og uddannelsesmæssige grunde nødvendigt på denne måde at supplere det værnepligtige personel i et omfang, som varierer med materiellets tekniske kompleksitet.

Den skete udvikling med større andel af kontraktansat personel må ikke føre til, at værnepligten afskaffes. Den udgør ud over den personelmæssige nødvendighed tillige en del af det folkelige fællesskab.

I en tid, hvor ikke alle »våbenføre« bliver indkaldt til værnepligt, må de økonomiske byrder for de indkaldte ikke være større end for en typisk ung mand, der fortsat er i arbejde. Værnepligten er ikke en straf, men samfundets nødvendige anvendelse af nogle unge, der har forudsætningerne og viljen til at værne deres land. Det kræver derfor en rimelig løn fra samfundet til gengæld.

Begrebet værnevilje og forståelsen for forsvarets betydning for vor livsform og samfundsform må accepteres af brede kredse i befolkningen. Kun en folkelig forståelse af forsvarets videre perspektiver kan give det rigtige folkelige fællesskab.

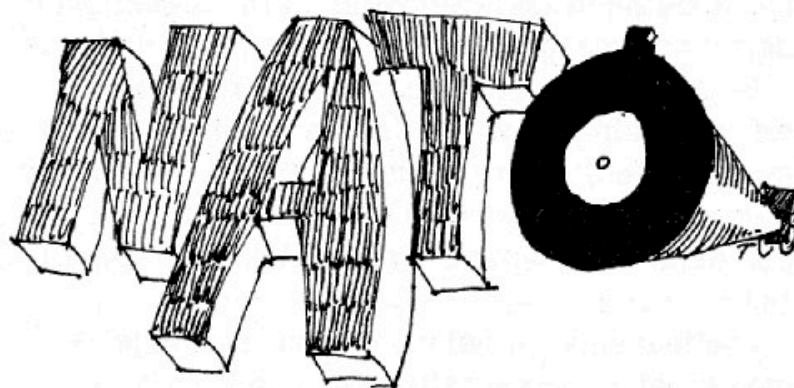
I dette øjemed er det frivillige arbejde i Hjemmeværnet af største betydning, ligesom andre dele af totalforsvaret, såsom civilforsvar og andre organer, der hjælper til at holde samfundets komplicerede mekanisme intakt under krig eller katastrofer.

Den for almindelige opfattelse, at man har gjort sin borgerpligt, når man har betalt sin skat til samfundet, rækker ikke til. En personlig indsats

af dem, der har muligheden, båret af vilje og fællesskabsfølelse med sit folk, kan aldrig erstattes.

Dansk forsvarspolitik har siden 1949 været nøje knyttet til Danmarks medlemskab af Atlantpagten, NATO. Intet i den internationale politiske udvikling peger mod ændringer i denne alliancepolitik, der hviler på bred politisk tilslutning i Folketinget og befolkningen.

Formålet med dansk forsvars- og alliancepolitik er at forebygge krig og i tilfælde af konflikt at kunne disponere over tilstrækkelige styrker til at forsvare landet, indtil allierede enheder kan nå frem, for så sammen med disse at afvise angrebet.

NATO-medlemskab og opgaver indebærer selvfølgelig forpligtelser udtrykt i styrkemål, uddannelse, udrustning og beredskab. Danmark bestemmer selv rammerne for opfyldelsen af disse forpligtelser.

Politisk afvejning af opgavernes omfang og

102

økonomiske muligheder har i 70'erne ført til to fireårige forsvarsforlig.

Venstre har været med i begge forlig og har akcepteret minimalløsninger ud fra erkendelsen af, at svækkes den brede tilslutning til forsvarspolitikken, vil såvel forsvaret som tilliden til dette også svækkes.

Et overordnet synspunkt har været, at det samlede styrkemål skal fastholdes. Minimalløsninger skaber derfor problemer med hensyn til uddannelse, udrustning og beredskab og dermed til troværdigheden til forsvaret.

Det internationale fællesskab

Verden af i dag er en helhed. Ingen kan være sig selv nok og lukke sig ude fra de andres problemer, fordi vi alle er dybt afhængige af, hvordan de andre løser opgaverne.

Derfor må Danmark tage fuld del i det medansvar, som vi alle har, hver efter sine forudsætninger. Den væsentligste baggrund er en støtte til FN og dens organisationer.

De kommende år vil give verdens lande en række kolossale udfordringer, som må mødes målbevidst, og i det bredest mulige internationale fællesskab. Kløften mellem rig og fattig i verden må ikke uddybes, men skal indsnævres. Det bør ske såvel over multinationale programmer (FN), regionale fællesprogrammer (EF) som bilaterale aftaler om bistand til den tredje verdens lande i deres udvikling.

Men bistand til udvikling af produktionen i den tredje verden har kun virkelig mening, dersom den nye produktion får mulighed for at blive afsat internationalt. En liberalisering af verdenshandelen mellem de gamle og de nye industrilande er nødvendig.

104

Sideløbende med bistandsarbejdet må verdens lande arbejde sammen for at få de knappe ressourcer af visse råvarer, herunder energi, til at strække til. Den vældige befolkningstilvækst i den næste generation vil få verdens forsyningsproblemer til at stille store krav til de industrialiserede landes tekniske og økonomiske offervilje, for at en rimelig fordeling af goderne kan opnås. Dette gælder i særlig grad også for de forsyninger, der skal komme fra planter og dyr.

En særlig forpligtelse bør være arbejdet for at gøre menneskerettighederne til en realitet for alle folk. Den kendsgerning, at det i dag kun er en lille del af klodens befolkning, der nyder disse rettigheder fuldt ud, må ikke svække målsætningen.

Den ideologiske spænding

Ved siden af spændingen mellem de rige og de fattige lande må vi fortsat regne med at skulle leve i det ideologiske spændingsfelt mellem den kommunistiske verden og den liberale vestlige statsform. Denne ideologiske strid har sin dybe alvor i den kendsgerning, at den kommunistiske opfattelse bygger på verdensrevolutionen, og at stærke nationer har bygget deres statsform på denne idé.

Derfor må den militære trussel vurderes med alvor. Et vestligt liberalt samfund kan kun påregne at eksistere i længden, hvis det er parat til at værne sin samfundsform i et solidarisk samarbejde med de vestlige lande, som man har idealer fælles med.

Erfaringerne fra efterkrigstiden har vist os, at freden kan sikres, når der er sammenhold om at værne den. I NATO's levetid er den kommunistiske ekspansion standset i Europa, og gennem den fælles styrke har NATO-landene fået mulighed for at åbne op for realistiske afspændingsforhandlinger.

Danmark må bidrage til Europas udvikling

En række praktiske opgaver er simpelt hen i dagens Europa blevet for svære at løse rigtigt for det enkelte land. Derfor har man valgt at løse dem i EF's ramme. Det gælder f. eks. den europæiske landbrugspolitik med fælles markedsordninger, den fælles fiskeripolitik o. s. v.

Hermed har Danmark formelt afgivet sin suverænitet på nogle områder til fællesskabet, men i kraft af medlemsstatus har landet fået en indflydelse på udviklingen som er langt større, end vi ville have haft, dersom de samme forhold skulle afgøres ved tosidige forhandlinger med andre – oftest større – lande. Ikke mindst for et lille land er et traktatbundet samarbejde som i EF med lige ret for store som for små lande en fordel.

Derfor bør Danmarks videre bidrag til udviklingen og det europæiske samarbejde ske ud fra en positiv og konstruktiv holdning – ikke som et nødvendigt valg mellem større eller mindre onder.

Derfor må det direkte valg til EF-parlamentet hilses velkommen som det skridt, der bevæger

fællesskaberne i retning af større indflydelse for det folkevalgte element i forhold til rådet og kommissionen.

Debatten om Europas fremtid skal ikke være for eller imod medlemskab. Den sag er afgjort. Nu gælder det om at engagere meningsdannelsen om, hvordan den videre europæiske udvikling skal forløbe.

Her tegner sig de samme politiske hovedlinier, som i den nationale politik. Venstre vil arbejde for, at udviklingen sker efter liberale principper. I det parlamentariske arbejde i Europa vil Venstre arbejde snævert sammen med andre liberale i den Europæiske liberale Føderation.

Sikkerhedspolitik

Freden i verden er udelelig. Danmarks sikkerhed beror på den samlede virkning af vor deltagelse i det internationale samarbejde.

Gennem vort medlemskab af De forenede nationer skal vi arbejde for fredelig bilæggelse af internationale konflikter. For tilvejebringelse af globale aftaler om nedrustning, våbenkontrol, miljøbeskyttelse og udnyttelse af klodens ressourcer. Vi skal inden for FN's rammer argumentere for den nødvendige sikring af menneskerettighederne i de mange lande, hvor de endnu kun er en illusion.

Gennem vor bistand til udviklingslandene er det vor opgave sammen med andre velstående samfund at hindre fremtidige konflikter mellem rige og fattige nationer. Vi skal skabe de økono-

miske forudsætninger for åbenhed mellem landene og medvirke til bedre økonomiske og sociale forhold for de fattige landes befolkninger. Begge dele er forudsætningen for deres udvikling til at blive frie og demokratiske samfund.

Gennem vor deltagelse i De europæiske fællesskaber skal vi arbejde for at fjerne de sidste rester af nationale modsætninger og konfliktmuligheder mellem Europas demokratiske lande. Ved en fælles økonomisk indsats og et fælles økonomisk liv kan vi løse de ledighedsproblemer og fjerne de forskelle i økonomiske muligheder, som de enkelte lande ikke hver for sig kan klare. Hensigten er ikke at skabe europæisk ensartethed eller at udviske de nationale og regionale særpræg, der er karakteristiske for Europas mange folkeslag. Formålet er tværtimod at give dem mulighed for at bestå uden risiko for at forsvinde på grund af økonomisk og teknologisk underlegenhed.

Som et naturligt led i de demokratiske landes nødvendige samarbejde bør vi gennem fortsat medlemskab af NATO sikre en militær troværdighed, der afholder andre fra militære angreb.

Freden i verden og freden i den del af verden, hvor Danmark ligger, er betinget af denne blanding af militær styrke hos demokratierne og sammenhold omkring løsningen af økonomiske og politiske problemer.

Danmark og udviklingslandene

Den medmenneskelige forståelse vi udviser nationalt, bør vise sig kraftigere på internationalt

plan. Vi skal ikke påtvinge udviklingslandene vore velstandsgoder, men de industrialiserede lande har en forpligtelse til at hjælpe udviklingslandene til at blive selvhjulpne.

Store ord er ikke til megen nytte i den forbindelse, men handling, offervilje og respekt for udviklingslandenes forskellige kulturer vil kunne fremme disse landes muligheder.

Danmark har i FN forpligtet sig til at bringe den direkte økonomiske bistand op på 0,7% af bruttonationalproduktet – men også andre veje må bruges.

Vi må arbejde for en udvidelse af handelssamarbejdet mellem EF og udviklingslandene, så udviklingslandene får mulighed for at afsætte deres varer. Og vi må se positivt på, at dansk erhvervsliv omlægges, efterhånden som udviklingslandene overtager en del af den industrialiserede verdens produktioner. Ja, vi må endda hjælpe udviklingslandene med at få opbygget et levedygtigt erhvervsliv.

I bistanden over for udviklingslandene har staten påtaget sig en stor del af opgaven, men det er vigtigt, at private organisationer og erhvervslivet løfter deres del af denne enormt store opgave.

Litteraturliste

- Flemming Albertsen: »At være liberal i et moderne samfund«. 74.
- Dagmar Andreasen: »2 × 2 er stadig 4«. Vendekær 75.
- Peter Brixtofte: »Krisen i det danske samfund«. Liberal 77.
- Ole Brandt: »En åben uddannelse«. Liberal 74.
- Henning Christophersen: »En udfordring for de liberale«. Liberal 72.
- Jørgen S. Dich: »Den herskende klasse«. Borgen 73.
- Uffe Ellemann-Jensen: »Det afhængige samfund«. Forum 72.
- Uffe Ellemann-Jensen: »Den truede velstand«. Forum 74.
- Erik Eriksen: »Frihed og Fremskridt«. Liberale perspektiver. Nyt Nordisk Forlag 61.
- Erik Eriksen: »På frihedens grund«. Liberale perspektiver. Nyt Nordisk Forlag 65.
- S. E. Finer: »Comparative Government«. Pelican Edition 70.
- Karl-Hermann Flach: »Noch eine Chance für die Liberalen«. Frankfurt a.M. 71.

110

- N. F. S. Grundtvig: »Den danske statskirke upar-
tisk betragtet«, må trykkes 1834.
- Holger Hansen: »Lokalisering«, Liberal 72.
- Poul Hartling: »Kirke, skole, kultur«. Liberale
perspektiver. Nyt Nordisk Forlag 63.
- L. T. Hobhouse: »Liberalism«. 1911.
- Sv. E. Hovmand: »Det nære samfund«. Liberal 72.
- Roland Huntford: »Fagre nye Sverige«. Chr.
Erichsen 72.
- Bertel Haarder: »Det liberale oprør – et optimis-
mens budskab«. (Særtryk fra »liberal« 2/78).
- Bertel Haarder: »Danskerne år 2002«. Vendelkær
77.
- Bertel Haarder: »Institutionernes Tyranni«. Ven-
delkær 78.
- Ivan Illich: »Det skoleløse samfund«. Reitzel 72.
- Holger Kjær: »Tolerance eller frisind?«. Gad 61.
- B. J. Manning: »Liberalism«. Everyman's Libera-
ry 76.
- »Liberal«. 8 numre årligt.
- E. H. Linder: »Levende Liberalism«. Stockholm 69.
- J. S. Mill: »On Liberty«. 1858.
- Per Stig Møller: »Livet i gøgereden«. Gyldendal
78.
- Per Stig Møller: »På sporet af det forsvundne
menneske«. Gyldendal 77.
- Jørgen Pedersen: »Frihed er det bedste guld«. Vibe-
bøgerne 74.
- Karl Popper: »The poverty of historicism«. 58.
- Ota Sik: »Moderne socialistisk økonomi«. Spek-
trum 69.
- Henrik Stangerup: »Manden der ville være skyl-
dig«. Gyldendal 73.

- Henrik Stangerup: »Mens tid var«. Gyldendal 78.
- Ove S. Torp: »Friheden som forudsætning«. Poul Kristensens Forlag 78.
- Det mener Venstre. 8 delprogrammer:
- »En liberal politik for produktion og beskæftigelse«
  - »En liberal Europa-politik«
  - »En liberal kulturpolitik«
  - »En liberal politik for det nære samfund«
  - »En liberal politik for arbejdspladserne«.
- Vedtaget på Venstres landsmøde 1976.
- »En liberal uddannelsespolitik«
  - »En liberal erhvervs politik« og
  - »En liberal familiepolitik«.
- Vedtaget på Venstres landsmøde 1977.
- Oplægget »Det frie samfund«
- Oplægget »Det nære samfund«
- Oplægget »Det grønne samfund«
- Debatoplægget »En liberal sundhedspolitik«
- Debatoplægget »En erhvervs politik for mindre virksomheder«
- Debatoplægget »En liberal industri politik«
- Debatoplægget »En liberal landbrugspolitik«
- Debatoplægget »Ildrætten og samfundet«
- »En liberal spredning af ejendomsretten«. Udarbejdet af Venstres Folketingsgruppe.
- »Hvad vil Venstre gøre ved arbejdsløsheden«
- Program for Venstre 48.
- Program for Venstre, Danmarks liberale Parti. 63.
- »Frem mod år 2000«. Venstres program 70.

For oplysninger om ophavsret og brugerrettigheder, se venligst www.kb.dk

For information on copyright and user rights, please consult www.kb.dk